

ACADEMICIENI
AȘA CUM I-AM CUNOSCUȚ

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României**

POSTOLACHE, TUDOREL

Academicieni așa cum i-am cunoscut / acad.

Tudorel Postolache. - București : Editura Centrului de
Informare și Documentare Economică, 2009

ISBN 978-973-159-055-4

061.12(498):929

Centrul de Informare și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Centrului Român de Economie
Comparată și Consens. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este
interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor
legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-055-4

Apărut 2009

Tudorel Postolache

**Academicieni
așa cum i-am cunoscut**

ACADEMIA ROMÂNĂ

Centrul Român de Economic Comparată și Consens

Cuprins

<u>COSTIN C. KIRIȚESCU</u>	
- <i>Câteva gânduri la centenar</i>	7
<u>COSTIN MURGESCU</u>	
- <i>Nevoia de Murgescu</i>	21
<u>JAIME GIL ALUJA</u>	
- <i>Un vrai "projet ouvert"</i>	35
<u>MIRCEA MALIȚA</u>	
- <i>"Promotor al consensului asupra unui număr minim de valori universale"</i>	43
<u>N.N. CONSTANTINESCU</u>	
- <i>Apărător al destinului avuției naționale</i>	65
<u>IULIAN VĂCĂREL</u>	
- <i>„Destinul spiritelor creatoare este să profite de legile destinului ca de libertăți"</i>	69
<u>PIERRE WERNER</u>	
- <i>Vocația consensului</i>	77

COSTIN C. KIRIȚESCU*

*Câteva gânduri
la centenar*

Evocare prezentată în ședința festivă de omagiere a academicianului Costin C. Kirițescu, cu prilejul centenarului, la Banca Națională a României, București, 16 aprilie 2008.

---

* *Costin C. Kirițescu* - (n. 25 mai 1908, București – 13 decembrie 2002, București), economist. Membru corespondent (18 decembrie 1991) și membru titular (10 noiembrie 1992) al Academiei Române.

I.

Opera scrisă a domnului Kirițescu cuprinde multe sute de titluri, iar activitatea practică se desfășoară pe întinderea a șase decenii în bănci berlineze, apoi în Banca Națională a României, într-un serviciu de „fișare” la o întreprindere de tâmplărie, în Ministerul Finanțelor, la Institutul de Economie al Academiei Române, iar după 1989, ca cercetător al Institutului Național de Cercetări Economice și ca membru al Consiliului de Administrație al Băncii Naționale a României, la acestea adăugându-se și activitatea domniei sale în calitate de membru corespondent din 1991 și apoi de membru titular al Academiei Române, din anul 1992, profesor la Facultatea de Drept din București și la Academia de Studii Economice din București. Mă voi referi la trei „gânduri” despre autor.

1.

Lucrarea care, după părerea mea, ne oferă din plin capacitatea profesorului de vizionar este *„Notă cu privire la studiul profesorului Anghel Rugină, intitulat «Un miracol economic în România liberă este încă posibil»”*.

În ciuda dimensiunilor sale relativ restrânse, lucrarea joacă un rol deosebit **în primul rând** pentru că reprezintă o sinteză a acumulărilor teoretice și practice de-a lungul a zeci de ani într-o problemă de căpătâi, și anume „pe ce cale ar trebui să înainteze construcția economiei de la socialism la capitalism în România”.

În al doilea rând, lucrarea este un model de polemică fără me-najamente, dată fiind tematica *dezbaterei*, și, în același timp, o polemică bazată exclusiv pe argumente și cu respectarea unui ton politic.

După ce analizează punct cu punct „dilema monetară”, „dilema bancară”, „dilema bursieră”, „dilema monopolurilor productive în societate” și continuă cu analizarea măsurilor pentru realizarea unui echilibru stabil propus de Anghel Rugină, și anume lichidarea inflației, o reformă a prețurilor, un sistem bancar de echilibru, aplicarea justiției sociale și altele, Profesorul Kirițescu încheie:

„În concluzie, Prof. Rugină urmărește prin noua sa ordine un scop nobil: acela de a crea în România o economie echilibrată, stabilă și de durată. Ceea ce surprinde este că, în linii mari, ordinea nouă seamănă mult cu sistemul economic capitalist ale cărui caracteristici au fost abandonate în cursul evoluției sistemului capitalist mondial.

Pe lângă faptul că echilibrul la care aspiră autorul nu a fost realizat niciodată în capitalism, observ că reformele preconizate de autor ar îndepărta țara noastră de complexul economic european și mondial, transformând-o din nou într-un fel de Albania de pe vremea lui Enver Hodja.

Mai grav este însă faptul că autorul, încântat fiind de imaginea mirifică a echilibrului economic stabil ... și echitabil, uită că România are nevoie nu de echilibru în sărăcie, ci de acel sistem economic care să-i asigure o dezvoltare economică și socială care s-o apropie de țările avansate.

România nu are nevoie de formele învechite ale sistemului capitalist, ci de aplicarea acelor cuceriri ale științei și tehnicii care au

făcut din Japonia și alte țări un model demn de aplicat și în țara noastră.”¹

În al treilea rând, încă din primele luni de după 1989, autorul se delimitează de tendințele populiste și schițează calea magistrală către Europa dezvoltată:

„...economia de piață din România va trebui să se consolideze și să se dezvolte în așa măsură încât să asigure stabilitatea costurilor și prețurilor și existența unor cursuri valutare care să reflecte această stabilitate. După cum se vede, succesul deplin al politicii de combatere a inflației este primordial. În felul acesta va trebui să dovedim la timp apartenența nu numai geografică la Europa, dar și apartenența politică, economică și monetară.”²

Aceste trăsături îl prezintă pe Costin Kirițescu ca „părinte fondator” al noului Institut Național de Cercetări Economice.

2.

În preocupările sale de o viață găsim două teme generale: moneda și muzica, atât de deosebite între ele și totuși atât de asemănătoare.

Într-una dintre scrierile sale din tinerețe, inclusă în volumul „Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani”³, există un capitol care se intitulează *Interludiu muzical*, de o frumusețe neasemuită.

---

¹ Notă cu privire la studiul profesorului Anghel Rugină, intitulat: „Un miracol economic în România liberă este încă posibil”, în „Puncte de vedere”, nr. 1/1990, INCE, CIDE, București, p. 34-35.

² Considerații asupra rolului mecanismelor monetare în sprijinirea economiei de piață, în „Analele INCE”, anul I, volumul 3, nr. 4-5/1991, INCE, CIDE, București, p. 100.

³ *Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani*, Editura Enciclopedică, București, 1992.

Citez:

„Cine poate contesta că lumea muzicii este o lume în toată puterea cuvântului? Fără frontiere, plină de peisaje, dionisiacă sau apolinică, născută din frământări sfâșiitoare și din reverii, lumea muzicii - întocmai ca lumea materială - lasă sublimul să coexiste cu mediocrul, gândirea profundă care scrutează întrebările fundamentale ale existenței umane cu melodia subțirică, bună de fredonat într-o clipă de destindere, simțirea autentică cu imitația trivială.”⁴

În încheierea capitolului, autorul adaugă câteva pagini, care încep astfel:

„Intenția mea a fost să închei aici modestele mele notații despre muzică și slujitorii ei. Formația mea de economist și dorința de a spune tot adevărul m-au îndemnat însă, cu toată părerea de rău, să adaug câteva cuvinte și despre fața nevăzută (sau mai bine zis neauzită) a muzicii. Euterpe să mă ierte.”⁵

Și urmează o analiză de finanțist a ceea ce autorul numește „mafia muzicii” și care se încheie astfel:

„Rețeaua complexă de paraziți pe care trebuie să-i poarte în spinare un muzician în Occident nu este prinsă în fasciculele luminoase ale sălilor de concert. Însă ea există, iar eu, ca economist, nu puteam să o trec sub tăcere, deși întunecă imaginea pură a muzicii.”⁶

Muzica reprezintă pentru Kirițescu o lume a substanței „imateriale”, pe care el o abordează, ca economist, ca o lume ideală în formă pură, care conferă calea descifrării luptei între bine și rău.

Cât privește moneda, Kirițescu o considera ființa, conștiința și spiritul unei societăți în formă concentrată, care nu arareori devine instrumentul ideal de spoliere a societății.

---

⁴ *Idem*, p. 43.

⁵ *Idem*, p. 48.

⁶ *Idem*, p. 50.

Ca și muzica, moneda reprezintă o arie în care se concentrează lupta binelui cu răul.

La prima vedere, spune Kirițescu, ar părea că nimic nu este mai ușor de clarificat decât ființa și esența banilor. Cine nu are a face cu ei? „Și, totuși, multe sute de ani, dacă nu milenii, problemele legate de existența banilor au fost dezbătute de minți luminate”, dar „am ajuns la sfârșitul secolului al XX-lea fără să existe un consens cu privire la aspecte fundamentale, cum ar fi acela al stabilității monetare: pentru unii, moneda cu putere de cumpărare stabilită ar reprezenta optimul; pentru alții, ea ar fi nu numai o iluzie, dar și un pericol”.

Kirițescu era preocupat să descifreze izvorul deosebirilor de vederi cu partenerii, mai ales cu aceia pe care îi stima și îi aprecia. Este foarte interesantă analiza pe care o face viziunii lui Aurel Vijoli: acesta din urmă credea că între capitalism și socialism există o întrecere de proporții istorice și că victoria va aparține socialismului; Costin Kirițescu, în esență, avea altă convingere:

„Problema întrecerii între cele două orânduiri, oricât de tentantă ar fi fost această teză, avea, după părerea mea, un viciu de fond. Socialismul sau social-democrația sau democrația socială sau oricare denumire s-ar acorda alternativei la capitalism nu trebuie să aibă ca finalitate ajungerea din urmă a acestuia și depășirea lui, ci să-i întoarcă spatele. Noua orânduire ar fi chemată să realizeze o societate fundamental diferită de cea capitalistă”⁷.

Și își încheie însemnările astfel: „O societate utopică, societatea visată? Ar însemna să avem atâta convingere în puterea diabolică a banului, încât să credem că societatea care nu aspiră la câștigarea - și cheltuirea - de averi nu este de conceput”⁸.

În noul secol în care am intrat, Costin Kirițescu s-a apucat de un nou „Tratat despre monedă”. Dacă ar fi avut timpul necesar, ar fi abordat problema raportului dintre echivalentul **general** și un echivalent **universal**.

---

⁷ *Idem*, p. 253.

⁸ *Idem*, p. 255.

Cu atât mai mult cu cât domnia sa intuia că, în noul secol, va avea loc o dezvoltare a practicii măsurării: pe de o parte, monede naționale - monede regionale (de ex., euro) - moneda mondială, pe de altă parte, „computaționalitatea”, o proprietate specifică Universului, aceea de a fi **echivalent universal**.

În viziunea lui Wolfram „principiul echivalenței computaționale” ne dă posibilitatea să identificăm o proprietate intrinsecă universului și entităților sale, **computația**, a cărei substanță specifică este „măsurarea universală concentrată, inepuizabilă și atemporală”, se regăsește ca atare în toate entitățile Universului, comparabile prin însăși calitatea lor de măsurabilitate.

Computația ar putea fi comparată cu moneda. Entitate specifică a lumii mărfurilor, aceasta măsoară universul lumii mărfurilor și servește ca **echivalent general** pentru că ea însăși este o marfă. S-ar putea spune: computația este o proprietate a universului, aceea de a servi de **echivalent universal** și de a permite măsurarea fără limite.

Echivalentul general a parcurs treptele pe care le cunoaștem: de la monede locale, naționale, tinzând spre monede regionale și spre moneda mondială.

La nivelul universului putem descifra mișcarea de la monedă ca **echivalent general** în toate treptele lui către „computaționalitate”, care reprezintă un **echivalent universal** independent de voința, conștiința, dorința omului sau umanității.

3.

În cartea sa autobiografică „*Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani*”, capitolele se încheie, de regulă, cu o „listă de gânduri”, numerotate și inventariate, ajungând la 673 de aforisme. Dacă

ar fi să-mi propun să le sintetizez într-unul singur, probabil că s-ar potrivi „*NU VĂ FIE FRICĂ*”.

A scotocit până în străfunduri izvoarele tainice ale luptei binelui și răului, de la lumea mirifică a muzicii până la descifrarea hitlerismului, militarismului, războaielor, oferind cititorilor concluziile proprii.

Critica fără limite are o piatră de încercare: în ce măsură autorul se apleacă cu aceeași determinare asupra propriei persoane?

Analizând contradicțiile care apar între preocupările sociale și îndatornicirile individuale, de familie, Costin Kirițescu subliniază cu o profundă durere ceea ce el consideră a fi cea mai mare înfrângere pe care a suferit-o în viață:

„Copleșit de tot felul de treburi fastidioase, împărțindu-mă în stânga și în dreapta, nu am putut alimenta căldura lăuntrică pentru a mă apropia de fiul meu, pentru a deveni prieteni, pentru a ne împărți unul altuia și bucuriile, și amărăciunile existenței”⁹.

Este „cea mai mare înfrângere pe care am suferit-o în viață. Pe măsură ce îmbătrânesc, golul devine și mai mare, gustul amar al acestei înfrângeri îl simt și mai puternic. Scriu aceste rânduri, adresându-mă părinților și rugându-i să mediteze asupra datoriei: nu o ignorați, nu o sacrificați, dacă nu vreți să regretați atunci când va fi prea târziu”¹⁰.

*

Profesorul Kirițescu a parcurs întreg secolul XX și începutul tumultuos al secolului XXI, cunoscând din plin rigorile cenzurii hitleriste, ale cenzurii staliniste și ale celei ceaușiste, și nu a fost nicidecum menajat de cenzura banului, dar de fiecare dată a știut să rămână el însuși, cu sufletul curat.

---

⁹ *Idem*, p. 247-248.

¹⁰ *Idem*, p. 247-248.

Nimeni și niciodată nu a reușit să întunece vederea lăuntrică a profesorului Kirițescu cu umbre care nu sunt și nici măcar cu umbrele amenințătoare ale tenebrelor care au fost și sunt.

Este principala lumină în care se păstrează chipul lui Costin Kirițescu în mintea și sufletul meu.

II.*

Academia Română continuă marea sa tradiție - cinstirea valorilor naționale. Sărbătorirea de azi omagiază pe unul dintre cei mai mari economiști români ai secolului. În scurta mea intervenție, eu îmi voi pune o singură întrebare, sub un dublu unghi: dacă este un fapt incontestabil că lucrările profesorului Costin Kirițescu exercită asupra noastră, a românilor, o înrâurire cu totul și cu totul specială, atunci, pe de o parte, care ar putea fi explicația acesteia, iar pe de altă parte, este opera sa una de o valoare locală (în termenii bonjouriştilor contemporani, „provincială”) sau, dimpotrivă, una cu o semnificație mai generală și de durată?

Răspunsurile și argumentele pot fi dintre cele mai diverse; în ce mă privește, cred că este vorba de vocația profesorului Kirițescu - un adevărat har - de a-și cantona temele concomitent în trei dimensiuni -

---

* *Evocare prezentată la ședința festivă de omagiere a academicianului Costin C. Kirițescu, cu prilejul împlinirii a 90 de ani, Academia Română, București, 21 mai 1998. Cu acest prilej au luat cuvântul acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, acad. N.N. Constantinescu, acad. Iulian Văcărel, acad. Tudorel Postolache, prof.univ.dr. Mugur Isărescu, guvernatorul BNR, prof.univ.dr. C. Ionete, director general INCE.*

știință, conștiință, spirit. Și, dacă gradul de „materialitate primară” se rarefiază, trecând de la o dimensiune la alta, densitatea specifică a realității lor totuși sporește, criteriul realității fiind capacitatea de a produce efecte.

Un prim efect notabil este tensiunea dintre adevărul „obiectiv”, ce rămâne mereu incert, și certitudinea subiectivă a savantului hotărât să alerge neobosit după adevăr, simplitatea clasică a frazei sale, totdeauna grea însă de gânduri și plină de dileme, de mistere, de căutări și de speranțe, existența în fiecare frază și în întreaga operă a unui gen de „prezent etern”, un timp ce se alimentează nu numai dintr-o prelungire concentrată a epocilor trecute, dar și din decuparea clipei din viitor. Și, în loc să vă plictisesc cu argumente, vă propun să ascultăm un citat, singurul pe care mi-l permit - o picătură ce oglindește universul operei profesorului.

“...La prima vedere, s-ar părea că nimic nu este mai ușor de clarificat decât ființa și esența banilor. Cine nu are a face cu ei? Și, totuși, multe sute de ani, dacă nu milenii, problemele legate de existența banilor au fost dezbătute de minți luminate”, dar „am ajuns la sfârșitul secolului al XX-lea fără să existe un consens cu privire la aspecte fundamentale, cum ar fi acela al stabilității monetare: pentru unii, moneda cu putere de cumpărare stabilă ar reprezenta optimul; pentru alții, ea ar fi nu numai o iluzie, dar și un pericol”. Aceeași idee este reluată și în foarte recentul studiu publicat în „Academica” și care este proiectul unui tratat despre monedă în secolul XXI.

Un alt efect notabil al **vocației tridimensionalității** de care vorbesc este îngemănarea firească a economicului cu arta, ce nu se reduce la împrejurarea evenimentială că autorul a absolvit cu brio o instituție de artă muzicală, după cum aceeași înclinație la Keynes nu se explică doar prin faptul că soția sa a fost una dintre cele mai mari stele ale baletului mondial, ci izvorăște din perspectiva trecerii lumii la predominanța generației de produse cultural-artistic-intensive. Mai mult, în

tridimensionalitatea invocată capătă adâncime „consubstanțialitatea” economiei lui Kirițescu cu religia, consubstanțialitate care nu se reduce nici la faptul că inițial termenul de economie semnifică „grija față de Casa Domnului”, nici la faptul că unele dintre cele mai reușite lucrări profesorul le-a scris în mănăstire, ci ține de includerea credinței în mecanismul obiectiv al consensualității la care aspiră și ființa, și conștiința, și spiritul.

Din explicația schițată până acum decurge o posibilă rezolvare și a celei de-a doua fațete a interogației cu care am început și care țintește nu numai la fixarea locului lui Costin Kirițescu în gândirea economică românească, dar și în cea universală, ambiție cu atât mai dificilă cu cât curentele de gândire economică, mai ales în sfera monedei, s-au universalizat, plecând din centrele economiei mondiale.

Aici aș dori să spun că profesorul Kirițescu se apleacă nu numai asupra unei monede naționale - leul, dar intră prin această modestă poartă în marea arenă a conceptului de monedă, care, vorbind cu cuvintele lui Hegel, conține în sine universalul, care însă nu poate altfel ființa decât în specificitate, ca formă concentrată a ființei, conștiinței și spiritului, pecetea pe care o poartă credința, constituția politică, sistemul juridic, moravurile, precum și știința, arta și dibăcia tehnică a unui popor.

Și tocmai pentru că poartă în sine universalul, „moneda” ca monedă națională are în ființa sa valențele care o face integrabilă la scară zonală, continentală, universală. Fără să mă opresc în demonstrații de amănunt, voi sări la concluzia că profesorul Costin Kirițescu face parte din aceeași categorie de gânditori ca și Pierre Werner, părintele integrării monetare europene.

Și dacă, de curând, la o foarte reprezentativă reuniune europeană, care a decis introducerea monedei unice de la 1 ianuarie 1999, Pierre Werner a fost numit „Domnul Euro”, atunci, în perspectiva în care euro este doar o tranziție spre starea în care **conceptul** de monedă se va

întrupa în chiar corpul **monedei** ca atare, ca nucleu dur al ființei, conștiinței și spiritului la scară universală, noi l-am putea numi azi pe profesorul Kirițescu un adevărat Domnitor din împărăția numită „Monedă”.

Vocația la nivelul spiritului, contopindu-se cu abnegația în sfera conștiinței, conferă un destin fascinant la nivelul omului de știință care este Costin Kirițescu.

Și dacă Domnul profesor personifică vocația susținută de abnegație, Dumneavoastră, Doamnă Kirițescu, întruchipați abnegația luminată de vocație.

De multe ori m-am gândit la Dumneavoastră, Doamnă, în anii din urmă, realizând și mai bine cât a pierdut în general știința economică prin aceea că s-a privat de optica feminină în chiar elaborarea conceptelor, începând cu valoarea, dacă valoarea supremă este iubirea și sensibilitatea. Suntem cu toții fericiți de prezența Dumneavoastră la această festivitate și împărtășesc regretul general că Domnul profesor este absent.

Aș adăuga însă că eu sunt sigur că nu numai starea de sănătate îl împiedică să participe - dacă ar fi fost perfect sănătos, bănuiesc că tot n-ar fi participat, l-ar fi împiedicat, probabil, umilitatea modestiei sale inconfundabile.

Și dacă n-ar fi fost perseverența de neclintit a academicianului N.N. Constantinescu, președintele secției noastre, atunci, în fața rezervelor academicianului Kirițescu, poate că această omagiere nici n-ar fi avut loc. Dar cum voința profesorului N.N. Constantinescu nu poate fi de nimeni învinsă, iată, avem prilejul să ne exprimăm public admirația noastră pentru ceea ce profesorul Kirițescu, împreună cu Doamna, simbolizează pentru noi toți.

Am avut un mare privilegiu de a participa, împreună cu profesorul Kirițescu, la suita de dezbateri pe care s-a clădit, în anii '85-'88,

„*Tratatul de economie contemporană*”; am beneficiat de rigoarea intervențiilor și opiniilor Domniei Sale transmise în timpul elaborării primei „*Schițe de strategie...*” din februarie - mai 1990 și în timpul „marii aventuri” intelectuale de la Snagov din 1995.

Am învățat enorm din înțelepciunea Profesorului. Îi transmit acum respectuoasele mele mulțumiri.

COSTIN MURGESCU*
Nevoia de Murgescu

Evocare cu titlul „Nevoia de Murgescu”, rostită la Sesiunea comemorativă „In memoriam Costin Murgescu - 75 de ani de la naștere”, 31 octombrie 1994. În cadrul lucrărilor au luat cuvântul: prof. dr. Constantin Ionete, prof. dr. Mugur Isărescu, conf. dr. Virgil Stoenescu, prof. dr. Gheorghe Dolgu, prof. dr. Victor Axenciuc, dr. Nicolae Nistorescu.

---

* *Costin Murgescu* - (n. 27 octombrie 1919, Râmnicu Sărat, jud. Buzău – 30 august 1989, București), economist. Membru corespondent al Academiei Române (21 martie 1963).

Permiteți-mi să evoc pe scurt trei aspecte privitoare la Costin Murgescu.

Primul se referă cu precădere la operă, al doilea - la om; primul se vrea o judecată cât mai obiectivă, al doilea nu evită afectivul; primul vizează pe Costin Murgescu ca savant, al doilea prezintă o secvență din personalitatea sa ca profesor.

Și primul, și al doilea aspect le voi "testa" pe exemplul unei lucrări simbol a lui Costin Murgescu.

1.

Aplecat decenii în șir asupra scrierilor înaintașilor, Costin Murgescu ne-a lăsat o operă ce se constituie, la rândul său, într-un generos obiect de cercetare. Derutantă la prima vedere prin diversitatea temelor abordate, această operă ne prezintă un Murgescu ce se mișcă cu siguranță și naturalețe prin diferitele ei domenii; „*Drumul oilor*” urmează firesc „*Mersul ideilor*”; „*Economia Japoniei*” - „*Revoluției industriale din Anglia*”; „*Manoilescu*” lui „*Ricardo*”.

Pe măsura trecerii anilor, creația sa își dezvăluie însă resorturi de adâncime, care-i conferă nu numai unitate, ci și o surprinzătoare actualitate.

Și, dacă dintre aceste „resorturi” ar fi să separ doar unul singur, cel mai important, după opinia mea, atunci aş menționa că astăzi Costin Murgescu ne apare ca un precursor a ceea ce am putea denumi **economie cultural-artistic-intensivă**.

La un prim nivel, această consubstanțialitate a culturii și artei cu economia o putem identifica în cultura omului și limbajul scrierilor sale. În secolul XX poate că nici un alt economist n-a scris într-o română mai elegantă, mai fermecătoare decât Costin Murgescu. De notat însă că apelul la arsenalul figurilor de stil, de pildă, este permanent subordonat nevoii de a facilita accesul cititorului la ideea economică și la argumentația sa și apare nu ca o părăsire a limbajului economic, ci ca o prelungire a lui - ceva similar cu ce se întâmplă acum în domeniul limbajelor informatice, când recurgerea la imaginea artistică și la culoare este calea de a face posibil accesul instantaneu al cercetătorului la rezultatele supracalculatoarelor care, într-o singură clipită, dau o „producție” ce nu ar putea fi altfel „citită” de către nici un savant, oricât de înzestrat ar fi el, nici în zeci de ani.

Într-adevăr, cât de bine trebuia să stăpânească Costin Murgescu enorma bibliografie despre economia japoneză pentru a-i putea reda sensurile doar în câteva rânduri, sub forma atât de sugestivă a succesiunii generațiilor de scrieri: prima generație din deceniile 4-6 despre „fenomenul japonez”, a doua din deceniul 7 despre „miracol” și a treia din deceniul 8 despre „enigma” economiei japoneze.

Documentarea a fost întotdeauna un punct forte al studiilor lui Costin Murgescu, dar ea nicicând nu este afișată cu ostentație, ci utilizată în mod sublimat; faptele invocate de Murgescu frapează prin senzația de real direct, fiind însă întotdeauna filtrate teoretic; și apoi rara calitate de a personifica cifrele care, atunci când sunt introduse în text, întrupează idei, după cum putem identifica un adevărat har al orchestrării frazei, care conține în textul său un plan secund, însoțit de un subtext ca o permanentă invitație la reflecție.

Considerațiile de acest ordin ar putea continua incitant în această direcție.

Și tocmai aceste calități au determinat de fiecare dată succesul de librărie, dar au alimentat și criticile.

Este interesant de reamintit că „Japoniei în economia mondială” unii critici îi contestau chiar calitatea de lucrare economică. Nu doresc să mă extind asupra acestei cărți, ea face obiectul altei comunicări, o evoc doar ca punct de pornire în scurta demonstrație pe care o intenționez.

Dacă ar fi să reducem la esențial obiecțiile criticilor, acestea ar fi:

- a) "ce legătură are cu economia spațiul atât de larg acordat de autor, de pildă, artei florale, interpretative, tradițiilor etc.?"
- b) "ce legătură are întreagă această poveste cu economia României?"

Dar cele două obiecții citate mai sus, pe lângă intențiile criticilor respectivi, au darul să circumscrie cu exactitate izvorul cel mai profund al „nevoii de Murgescu”, hotarele „nucleului dur” al actualității acute a operei sale. Căci enigma economiei japoneze, plasată în chiar miezul literaturii, „când fascinată, când iritată” de performanțele japoneze, găsește la Costin Murgescu două răspunsuri de fond:

1. rolul primordial al strategiei de lungă durată; pe când țările europene făceau una după alta revoluții în 1848, Japonia pregătea licealizarea întregii populații care, chiar dacă la începuturi, la prima vedere, nu avea nici o legătură directă cu producția propriu-zisă, peste un secol avea să devină factorul prim al reușitelor și al „enigmei” în cauză;
2. cât privește prezentul și viitorul economiei românești, Costin Murgescu intuiește rolul primordial al culturii și artei în ansamblul factorilor care alimentează performanțele de productivitate.

Și aici aș dori să intervin cu următoarele patru considerente:

1. Anii din urmă conturează cu tot mai mare claritate că, după predominanța succesivă a generațiilor de produse muncă-intensive, capital-intensive și sciento-intensive, o nouă generație de produse, și anume cultural-artistic-intensive, se profilează ca prevalentă în economia viitorului, că după societățile agrară, industrială, tehnico-științifică, viitorul este al societății cultural-informaționale.
2. Tranziția noastră actuală este simultană cu o altă tranziție, mai profundă, a țărilor cu economie avansată, spre o nouă economie, cultural-artistic-intensivă. Tensiunea la care este supusă economia contemporană este alimentată tocmai de **simultaneitatea acestor tranziții, având timpi istorici diferiți** și semnificații distincte.
3. Pe acest fundal global, tranziția de la economia de comandă la economia de piață din Europa Centrală, pentru a asigura stoparea adâncirii decalajelor internaționale de productivitate, se vede plasată în fața necesității cultivării cu perseverență a valorilor proprii unei economii în care cultura și arta devin sfera determinantă a reproducerii sociale. Cu alte cuvinte, **avem nevoie de o strategie de lungă durată**, în care elementul central ar fi tocmai pregătirea treptată a întregii populații a țării, înainte de toate prin sistemul de învățământ, pentru producția cultural-artistic-intensivă.
4. Desigur, mi s-ar putea obiecta că niciodată Costin Murgescu nu a avut în vedere așa ceva. Chiar admitând pentru un moment această obiecție, voi sublinia că cercetări epistemologice solide demonstrează fără dubiu că semnificația și valoarea unei opere nu depind în nici un fel de părerea sau intenția autorilor respectivi asupra propriei lor creații, altfel am avea de-a face numai cu capodopere, iar America descoperită de Columb ar fi India.

Dar un alt gen de obiecții ar trebui luat în considerare: oare magistrala economiei mondiale - gândire și fapte - înscrie într-adevăr succesiunea schițată mai sus?

Și aici intervine marea nevoie a confruntării punctelor de vedere, a ipotezelor și soluțiilor; este nevoie de dezbateri, este aici chiar „nevoia de Murgescu”.

Și fără să intru în dezbateră propriu-zisă, aș semnala doar un fapt semnificativ din gândirea economică universală, referitor la Keynes.

Putem constata că în timpul din urmă Keynes începe a fi tot mai insistent considerat primul economist care conciliază economia și arta. Între explicațiile cele mai recente, un loc prioritar îl ocupă trimiterea la mediul artistic frecventat și faptul că soția lui Keynes a fost o mare stea a baletului mondial. Dar eu invoc exemplul lui Keynes, cel mai mare economist al secolului XX, deoarece ne arată că ideea unei economii cultural-artistic-intensive nu este atât de excentrică față de magistrala științei economice.

2.

Trecând la al doilea punct al intervenției mele, voi evoca aici un singur aspect, referitor la Costin Murgescu ca profesor, în speță relațiile sale cu studenții secției de economia serviciilor și turismului (E.S.A.P.T.) de la A.S.E., în deceniul 1981-1989. Sunt sigur că activitatea sa de profesor este cu mult mai bogată, dar țin să relatez ceea ce cunosc din experiența directă, cu atât mai mult cu cât am constatat că, chiar pentru mulți apropiați și admiratori ai săi, această latură a personalității sale rămâne puțin cunoscută.

Lucrurile la care mă refer se petreceau astfel: la cursul de economie generală, Costin Murgescu era invitat pentru dezbateră cu studenții a

unea dintre lucrările sale, iar la cursul de metodologia cercetării științifice, era invitat de regulă la tema despre redactare.

Discuțiile nemijlocite din sala de curs erau precedate de o intensă muncă individuală, înainte de toate, pentru fiecare student, care, între altele, întocmea în scris un referat, supus mai întâi analizei critice a colegilor, apoi transmis profesorului cu cel puțin o lună înainte de dezbateri. Ei bine, acest om, cu rodajul marilor reuniuni naționale și internaționale, al congreselor mondiale de economie, al unor pretențioase întâlniri zilnice, trăia o veritabilă emoție în pregătirea fiecărei întâlniri cu studenții; el citea cu minuțiozitate fiecare din zecile de referate întocmite de studenți, le adnota, își pregătea un punctaj pentru cuvântul cu care se încheia întâlnirea.

În desfășurarea orelor, principala sa calitate era capacitatea cu totul aparte de a provoca în mintea studenților idei noi, judecăți de valoare proprii, de a încuraja opiniile critice, pozițiile singulare, de a ridica pe neobservate tensiunea dezbaterii, până la punctul în care explozia de idei devenea o stare normală.

Ultima întâlnire de acest gen a avut loc în aprilie '89. Reuniunea avea ca temă analiza volumului I din „Mersul ideilor economice la români”, care apăruse recent. Ca de obicei, Costin Murgescu citise, adnotase, își făcuse zeci de fișe pe marginea referatelor studenților. Aria discuțiilor s-a lărgit de la cartea programată la ansamblul lucrărilor publicate de profesor. Și ceea ce a urmat a fost o revelație, în primul rând pentru că se dovedea că toate lucrările sale principale erau foarte bine cunoscute de către cei mai mulți studenți, în al doilea rând pentru că judecățile critice erau de o prospețime captivantă.

Îmi amintesc, de pildă, că una dintre studente, Alina Stanciu, a făcut o demonstrație excepțională, potrivit căreia, indiferent de carte, de subiectul și de titlul fiecăreia, ideea tratată este una și aceeași - ideea națională și, culmea, acest lucru ar fi pregnant nu numai în lucrările de

economie națională, ci mai ales în cele de economie mondială (unde autorul este mai mult interesat, de exemplu, de tipologia economiilor naționale, decât de structurile transnaționale). Evident, opiniile contrare au fost pe măsură. Iar profesorul nici vorbă să împartă dreptatea, ci a făcut o expunere de circa 30 minute despre viitoarea sa carte, „Drumul oilor”, care i-a captivat pe toți, împăcând cele două tabere, dar punând totodată și paie pe focul viitoarelor discuții.

Impactul pe care profesorul Costin Murgescu îl avea asupra studenților era unul de excepție, puternic pe moment și constant în timp.

După dispariția sa, studenții secției E.S.A.P.T. au înființat Cercul de studii „Costin Murgescu”.

Prima ședință anuală a avut loc în Rotonda A.S.E., cu o largă participare și cu un referat ținut de studentul Cristian Hanu, care a făcut o emoționantă și deosebit de substanțială prezentare a operei și a personalității profesorului Costin Murgescu. Momentul va rămâne de neuitat prin faptul că soția și fiica profesorului au oferit, la sfârșitul reuniunii, fiecărui student, volumul II din cartea „Mersul ideilor economice la români”, care tocmai ieșise de sub tipar.

Prin structura sa intelectuală și prin vocația sa, Costin Murgescu era sortit să fie profesor, calitate care, în viziunea sa, poate fi confirmată doar dacă există în mintea și în sufletul studenților - și cu siguranță Costin Murgescu a fost și rămâne un mare profesor.

Cred că Institutul nostru împreună cu catedra de profil de la A.S.E. ar putea acorda un sprijin științific și de ordin logistic general cercului de studii „Costin Murgescu”, înființat de studenții secției E.S.A.P.T.

Prin asemenea măsuri - și multe altele - putem contribui ca prezența lui Costin Murgescu să fie o constantă în viața academică și publică a României.

3.

Trec acum la lucrarea lui Costin Murgescu despre Japonia*, care s-a bucurat de un succes de librărie neobișnuit pentru o carte economică, succes datorat unei anume „rente diferențiale” pe care autorul și-a câștigat-o pe merit prin calitatea scrierilor sale anterioare, precum și împrejurării că Japonia a fost dintotdeauna și rămâne oriunde pe glob un subiect cu mare forță de atracție; au concurat și alți factori de aceeași natură, între care și promițătorul subtitlu „Carnet de călătorie”.

Succesul de librărie a fost autentic, el s-a continuat cu un larg ecou al cărții în cele mai diverse medii, de la economiști și ingineri la medici și artiști, de la studenți la pensionari.

Explicațiile vizează de data aceasta însuși fondul de idei al lucrării și în egală măsură maniera expunerii.

Cartea este una economică, ea caută răspunsul la întrebarea „ce determină competitivitatea economică a Japoniei, țară lipsită de resurse energetice, în totalitate dependentă de importul de materii prime și care tocmai în epoca crizei mondiale reușește nu numai să-și păstreze pozițiile, dar să le și consolideze, să câștige sistematic noi și importante segmente ale piețelor internaționale, în dauna celorlalte mari puteri industriale, superior dotate cu factori naturali și intrate în competiție cu avantajul deținerii unor poziții privilegiate în derularea fluxurilor comerciale?”

Fraza-cheie în care se oglindesc universul ideatic al întregii lucrări, premisa metodologică și concluzia ei principală este următoarea: „*Nivelul productivității sociale a muncii este expresia cea mai sintetică a stadiului de dezvoltare tehnică, economică, socială, culturală și politică a unei societăți*” (pag. 87).

---

* Recenzie la volumul *Japonia în economia mondială (carnet de călătorie)* (Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982), publicată în “*Revista economică*”, 1983.

Și dacă profesorul Murgescu insistă asupra acestei teze atât de simple la prima vedere este pentru că Japonia oferă un teren favorabil pentru a o ilustra, dar totodată și pentru că în practică tentația de a trata izolat ba unul, ba altul din factori este deosebit de puternică, ceea ce nu poate conduce la concluzii corecte.

Este interesantă opinia unui japonez, consemnată la pag. 88 a cărții, despre vizita unor specialiști americani veniți să cerceteze productivitatea, dar care au ignorat concepțiile de viață ale oamenilor: „*Până la urmă au aflat de la noi exact ceea ce noi înșine învățaserăm de la ei; în schimb le-a rămas străin ceea ce ține de felul nostru de a fi și de a ne organiza viața socială*”.

Optica economică la Costin Murgescu are o largă deschidere, ce probează la nivel înalt disponibilitățile științei economice de a trata complex un fenomen de complexitatea productivității sociale a muncii.

Subtitlul cărții, „*Carnet de călătorie*”, are o semnificație specifică, el vine să denumească o anumită manieră de expunere, magistral ilustrată de cartea discutată, care consacră **un gen distinct și în literatura noastră economică**.

Ca gen specific cărții de știință economică, așa cum ni-l prezintă Costin Murgescu, „*Carnetul de călătorie*” are o serie de particularități. Surprinderea unor imagini „pe viu”, abundența dialogurilor etc., etc., fără să lase dubii asupra autenticității lor, reprezintă totuși **un concret filtrat teoretic**, având întotdeauna rostul să comunice idei - când expres formulate, când doar vag sugerate.

Specificul genului mai rezidă și în accesibilitatea textului la cititorii de cele mai diverse formații și niveluri de pregătire, fără să înceteze de a se adresa și specialiștilor economiști. Captivante sunt, de pildă, descrierile privind spiritul tradițiilor strămoșești care impregnează toți porii societății japoneze, ele fiind în același timp o modalitate de a pune,

implicit, în discuție teze vizând teoria economică generală, cum ar fi rolul rămășițelor feudale.

Acestea au fost de regulă interpretate ca frână în calea modernizării economice, concluzie având, de altfel, un solid suport istoric în rezultatele comparative ale dezvoltării capitalismului în condițiile non-feudale ale Americii de Nord, ale țărilor vest-europene, având puternice structuri feudale, măturate în cursul revoluțiilor burgheze, și ale căilor „neoiobăgiste” specifice estului european, unde - pe un fond de înapoiere economică - s-au conservat îndelung.

Dar Japonia, în virtutea unor împrejurări specifice, nu are „inhibiții ideologice”, ea preia și adaptează „tradiții feudale”, pe care le transformă din „frână” în premisa atingerii unor productivități ridicate - cum ar fi generalizarea sistemului „angajării pe viață”, de altfel atât de perfect integrat sistemului capitalist japonez încât cu greu și doar în formă ne mai poate aminti de feudalism. Japonia are însă și vocația de a prelua, adaptând, orice instrument eficace nu numai din propriul ei trecut, ci și de la alte țări, fie ele capitaliste sau socialiste.

Profesorului Costin Murgescu îi sunt familiare variate procedee, metode, tehnici de analiză economică, iar documentarea a fost întotdeauna punctul forte al cărților sale, dar toate acestea nu sunt afișate cu ostentație, ci utilizate cu discreție și rafinament.

De aici decurge o maximă „sublimare” a materialului statistic utilizat; cifrele au o relevanță aparte și nu numai că nu întrerup cursivitatea ideii, nu o amenință cu sufocarea, ci o pun în valoare, îi dau relief; ba, mai mult, autorul preferă uneori să-și întrupeze ideile în cifre, nu în cuvinte.

„*Carnetul de călătorie*”, ca gen specific de carte economică, este menit să deschidă calea largă unor idei care, redactate în alt registru, ar rămâne închise în cercuri înguste.

În alte condiții istorice, geopolitice, social-economice, **România se confruntă cu numeroase probleme similare Japoniei**. Și tocmai consecvența tratării a subiectului din acest unghi asigură cărții un loc inconfundabil în literatura universală dedicată temei, îi conferă originalitate, o ferește de mimetism și stereotipii. Cititorului român care eventual ar rămâne intrigat de minuțiozitatea cu care sunt disecate, întoarse pe o parte și pe cealaltă dilemele economiei japoneze, autorul ar fi în drept să-i relice: „*De te fabula narratur!*”. Mesajul cărții nu este chemarea la copierea modelului japonez (dimpotrivă, ni se dovedește că el este irepetabil), ci pledoaria în favoarea gândirii problemelor proprii, cu capul propriu, învățând permanent din experiența națională și mondială; și în acest sens, lucrarea ne oferă, pagină de pagină, un incitant material de reflecție.

JAIME GIL ALUJA*
Un vrai “projet ouvert”

Discurs pronunțat la Banca Națională a României, 25 septembrie 2006, la înmânarea Ordinului Meritul Cultural în Grad de Comandor cu ocazia celei de a 70-a aniversări. Au luat cuvântul acad. Mugur Isărescu, președintele Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române, guvernatorul B.N.R.; prof. univ. dr. Petre Roman; prof. dr. Dan Hăulică, membru corespondent al Academiei Române.

---

* *Jaime Gil Aluja* - (n. 25 septembrie 1936, Reus-Tarragona), economist, Spania. Membru de onoare al Academiei Române (7 februarie 1995); președinte al Academiei Regale Spaniole de Științe Economice și Financiare.

1.

J'ai le grand plaisir et l'insigne honneur de tenter aujourd'hui, le 25 septembre 2006, une brève présentation de la personnalité de notre invité d'honneur, Excellentissime Señor Jaime Gil Aluja, Président de l'Académie Royale de Sciences Économiques et Financières d'Espagne et de saluer la présence de Madame.

Je vais essayer de structurer mon exposé en trois paliers successifs.

Pour commencer - **quelques données d'ordre quantitatif**: plus de 120 ouvrages scientifiques, y compris 15 livres d'auteur, 8 livres en collaboration, s'y ajoutent 13 titres de Docteur Honoris Causa, plus de 200 rapports scientifiques à des séminaires et congrès nationaux et internationaux, son exceptionnelle participation à la construction institutionnelle et au fonctionnement de l'économie espagnole et européenne, ainsi qu'une prodigieuse activité universitaire.

Cette œuvre fut à son temps la première et la plus importante raison pour laquelle notre Section a décidé de recommander au Plenum de l'Académie Roumaine qu'Excellentissime Señor Jaime Gil Aluja soit reçu en tant que Membre d'Honneur de l'Académie Roumaine. Mais comme on le sait, hélas, trop bien, seule l'activité scientifique aussi ample et remarquable soit elle, ne suffit pas qu'un savant étranger devienne Membre d'Honneur de l'Académie Roumaine. On s'en

souvent, je pense, de l'histoire de Lawrence R. Klein, Prix Nobel d'Économie.

Alors là, il convient de souligner la manière éclatante dont notre invité d'honneur a accompli et ce deuxième critère, à savoir les relations avec l'Académie Roumaine, avec l'École roumaine, avec les cercles d'intellectuels et de chercheurs de Roumanie.

Le temps ne nous permet pas de citer tous les contacts du Président Aluja avec les communautés académiques et scientifiques de Roumanie. Mais je tiens à votre disposition une liste sélective de ces contacts.

Bien sûr que ses relations avec la Roumanie sont plus nombreuses que celles présentées dans la liste sélective. Il s'ensuit que le parcours de notre invité d'honneur est vraiment exemplaire, que son palmarès est exceptionnel.

2.

J'en viens maintenant à l'exercice de distinguer, **cette fois sous un angle qualitatif**, ce qui dans l'œuvre d'Excellentissime Señor Jaime Gil Aluja, constitue le noyau dur et, en même temps, de suggérer les frontières de cette œuvre.

Pour ce qui est du noyau dur, il s'agit, à mon avis, de ses efforts soutenus de construire **un nouveau paradigme de la théorie de la décision**.

En 1995, sous la Coupole de l'Académie Roumaine, dans un remarquable discours de réception, l'Excellentissime Señor Aluja s'attaquait justement à cet espace thématique. Dix ans après, on peut y déceler plus aisément l'essence de sa pensée.

Je fut particulièrement frappé *inter alia* par la comparaison des points de vue de Karl Popper et Thomas Kuhn, en matière d'épistémologie,

d'autant plus que cela continue d'intéresser et encore plus vivement les cercles scientifiques, à mesure que le coté épistémologique devient de plus en plus consubstantiel à la recherche même.

La manière dont M. le Président passe, par exemple, du «principe du tiers exclu» au «principe de la simultanété graduelle» est carrément fascinante par l'élégance de la démonstration et par la filiation que je fleine entre la ligne «tiers exclu» - «simultanété graduelle» et la ligne du «principe du tiers inclus» et «générations superposées», qui, à mon avis, font de l'École Universelle, un «médiateur sociétal» par excellence.

Notre invité d'honneur est un chercheur chevronné de la mensuration quantitative, très proche des mathématiques les plus raffinées et des fondements théorétiques et philosophiques de la science économique; par conséquent, on peut aisément saisir la rigueur et la prudence dont il approche les points de contact entre économie et mathématiques. Il évite ainsi tant d'ignorer les grandes potentialités de l'instrumentaire mathématique ainsi que, et je cite M. Aluja, qui à son tour citait François Perroux, «le laxisme du discours économique qui, imprégné de modèles abstraits, reste quand même un laxisme, malgré l'impression de rigueur».

Techniques opératives de gestion et traitement de l'incertitude, analyse non numérique dans la science économique de l'avenir et constructions épistémologiques, voilà quelques-uns des repères qui marquent les frontières de l'œuvre de Jaime Gil Aluja, **un vrais projet ouvert** au sens philosophique et sociétal.

3.

J'avoue que ni l'œuvre, dans l'identité de son noyau dur, ni les étendus idéatiques et ni les surprenantes ouvertures de sa personnalité (ne cumule-t-il, et avec quel naturel!, la fonction de Président de l'Académie

Royale des Sciences Économiques et Financières et celle de manager du Club de football de Barcelone, l'emblème de cœur de la Catalogne?) et je revienne, ne pourraient s'expliquer entièrement sans un certain environnement qui lui a fourni une sorte de «*lit germinatif*».

Je vois cette ambiance sous la forme d'un triptyque.

En premier lieu, il s'agit du rôle de Madame Aluja - qui est de notre, rôle qui est loin de se résumer à ce qu'on dit à propos des conjointes de tant de savants - à savoir leur compréhension, leur soutien, etc. etc. Ça existe, bien sûr, et encore au superlatif, dans le cas du couple Aluja.

Mais, je pense que la lumière qui rayonne de l'œuvre de M. Aluja est due en égale mesure à Madame, à sa capacité parfois imperceptible, de faire du style un mode d'existence et de son français natif un élégant, souple et expressif véhicule des idées.

Chère Madame, Je vous félicite de l'œuvre la plus importante, accomplie conjointement avec votre mari, Monsieur Aluja, à savoir votre famille.

Le couple Aluja représente la source d'une famille je dirais profondément barcelonaise, barcelonaise tout d'abord par son incorruptibilité, si par incorruptibilité on comprend le fait que les filets d'eau, les ruisseaux, les rivières et même les fleuves, quel que soient leurs parcours, leurs affluents et confluents, gardent le lien avec la source, même après avoir rejoint d'autres fleuves, mers ou océans.

Et je voudrais ajouter encore un moment à ce second cercle ambiant que représente la grande famille Aluja.

Ce qui frappe chez elle, c'est que le langage familial franchit, et avec quel naturel, les barrières, le séparant traditionnellement des langages spécialisés, enclavés dans des systèmes notionnels étanches. C'est là une des sources qui confère à l'œuvre de M. Aluja les traits d'un véritable projet ouvert.

Enfin, pour conclure, on ne saurait sous-estimer l'air tout à fait à part de l'Académie Royale des Sciences Économiques et Financières d'Espagne. Il y a dix ans, Monsieur Gil Aluja disait dans son discours de réception: *«nous parcourons des moments cruciaux, des moments de crise qui nous obligent d'exprimer nos pensées, nos inquiétudes concernant les préoccupations courantes de l'humanité et surtout les cadres institutionnels en général pour les générations à venir»*.

Excellentissime Señor Président,

De nos jours, votre appel est d'une plus brûlante actualité. Il est consonnant avec la vocation fondamentale des académies.

Nous sommes convaincus que votre visite en Roumanie, à l'invitation de la Banque Nationale et de la Section de Sciences Économiques, Juridiques et Sociologie - et je veux souligner, que ce n'est par hasard, que Monsieur l'Académicien Mugur Isărescu assure la présidence de deux organismes, se constituera dans un nouveau départ dans le processus de resserrement des liens entre nos institutions.

Monsieur le Président Aluja, Madame,

La teneur de cette brève présentation sera rehaussée par les conclusions de notre Président de Section et Gouverneur de la Banque Nationale, qui dans une expression à la fois académique et bancaire, saura donner à nos sentiments à votre égard, l'éclat, le relief et la pérennité mérités, ce qu'on sera à même de transformer cette session dans un événement mémorable.

MIRCEA MALIȚA*

*“Promotor al consensului asupra
unui număr minim de valori universale”*

---

* *Mircea Malița* - (n. 20 februarie 1927, Oradea), matematician, diplomat și eseist.
Membru corespondent (1 martie 1974) și membru titular (18 decembrie 1994) al
Academiei Române.

"*Orizontul fără limite al învățării*", sub semnătura lui Mircea Malița, James W. Botkin și Mahdi Elmandjra, marchează un punct de cotitură în linia urmată de proiectele lansate de Clubul de la Roma: dacă inițial acestea s-au axat pe tema „limitelor exterioare” ale creșterii materiale, noua lucrare atacă „limitele interioare”, cele care există în noi înșine și sunt încărcate de un potențial de dezvoltare fără precedent.

Aurelio Peccei, în „Cuvântul înainte”, subliniază că scopul proiectului este aducerea în prima linie a două întrebări, corelate între ele, de o importanță covârșitoare pentru supraviețuirea și dezvoltarea omenirii. Prima se referă la **decalajul uman**, destul de mare și periculos în prezent, dar care este sortit aproape inevitabil să se adâncească încă și mai mult. A doua întrebare este aceea dacă tendințele actuale pot fi controlate și decalajul eliminat înainte ca homo sapiens să fie victima unei sorți tragice și grotești. După părerea sa, în termeni generali, omenirea, deși aparent mai merge înainte, de fapt, pierde teren și trece printr-o perioadă de declin cultural, spiritual și moral, dacă nu și existențial, **transformând în felul acesta decalajul într-o prăpastie**. De aceea, în viziunea lui A. Peccei, însăși „criza omenirii” apare ca provenind din „decalajul uman”. El pledează pentru „... a așeza din nou omenirea pe un drum ascendent. Astfel, este necesară o activitate nouă, cu totul diferită, comparabilă, dar superioară celei care a împins lumea

pe calea progresului. Punând accent pe oamenii înșiși, această activitate trebuie, de fapt, ... să fie îndreptată spre dezvoltarea capacității lor latente, ascunse, de înțelegere și de învățare, în așa fel încât mersul evenimentelor să fie până la urmă controlat" ("Orizontul fără limite al învățării", Ed. Pol., 1981, p. 12).

Cei trei coautori, accentuând asupra aspectului uman al problematicii globale, arată că în condiția umană au survenit câteva schimbări fundamentale, în legătură cu suprapopulația globului, discrepanța dintre Nord și Sud, extinderea cursei înarmărilor, capacitatea de supraucidere nucleară atingând niveluri absurde, limitarea resurselor, degradarea rapidă a pădurilor tropicale aducătoare de ploaie, înaintarea deșerturilor și stingerea accelerată a florei și faunei sălbatice etc., iar complexității „clasice” a problemelor i se suprapune o complexitate nouă „de gradul doi” - provenind în special din caracterul progresului științific și tehnic.

Proiectul pledează pentru câteva orientări noi în problemele noi sau în probleme vechi care - în actualul context global - trebuie să fie privite din perspective noi:

- a) tehnologia trebuie pusă în slujba omenirii, și nu omenirea în slujba tehnologiei;
- b) deplasarea accentului de la problemele materiale, fizice către problemele cu caracter cultural, social și politic;
- c) căutarea unor noi indicatori sociali și a unor noi criterii pentru verificarea și aprecierea importanței problemelor globale.

În cadrul acestor consemnări, ne vom opri în special la câteva dintre semnificațiile conceptelor pe care le lansează proiectul. Chiar dacă acestea nu sunt în multe cazuri cuantificate (sau cuantificabile), chiar dacă unele concepte - cum este învățarea - sunt intersectate într-o manieră excesiv de extinsă, iar altele - cum este „decalajul uman” - s-ar cere în continuare precizate, chiar dacă s-ar putea aduce și alte obiecții

terminologiei și conceptelor descrise, toate acestea nu pot umbri efortul creator al coautorilor pe linia lansării unor termeni noi, care, așa cum pe bună dreptate s-a subliniat la dezbaterile de la Salzburg din 1979, sunt „contagioși”, comunicarea acestora fiind lipsită de dificultăți, iar unele noțiuni, ca, de pildă, **învățarea anticipativă și învățarea participativă**, sunt operaționale prin ele însele.

Înainte de a ne ocupa de câțiva dintre termenii-cheie ai proiectului, vom consemna unele dintre semnificațiile metodologice de ansamblu.

În primul rând, merită a fi reținută teza autorilor că ceea ce îndeobște este acceptat a se aplica la indivizi este aplicabil, în mod specific, și la societate; creșterea este de pe acum nu numai recunoscută, dar și supralicitată în accepțiunea ei societală (mai ales drept creștere economică); **învățarea „societală”** se va impune sub imperiul necesităților, iar proiectul discutat aici, suntem siguri, va avea un rol de primă importanță în a o consacra în plan conceptual. După cum s-ar putea afirma că multe dintre noțiunile tradițional aplicate la nivel societal - micro sau macro - s-ar putea trata și în planul individului - să ne referim, de pildă, la armonizarea optimizărilor.

În al doilea rând, prezintă un interes deosebit că autorii nu se rezumă la a pleda pentru depășirea opticilor fragmentare, reduționiste, dar prin categoriile fundamentale ne dau un exemplu de depășire practică a frontierelor tradiționale. *„Pentru cei trei coautori, acest proiect a fost un laborator de încercare a toleranței reciproce a comunicării internaționale și a urmării universalității în cadrul unor diferențe ireductibile. Aparținând unor culturi diferite, familiarizați cu realitățile sociale cunoscute drept Est, Vest, Nord și Sud, am învățat cât de important este să ascultăm argumente noi și să părăsim perspectivele stricte ale disciplinelor în care s-a format fiecare dintre noi”*¹ (p. 174).

---

¹ În același sens, se cere a fi menționat faptul că, pe lângă cei trei coautori propriu-ziși, proiectul este rodul unei participări de substanță a încă cel puțin trei cercuri

Teză cu largi rezonanțe și implicații, necesitatea „**consensului asupra unui număr minim de valori universale**” are un ecou aparte în economie. Știința economică este parcelată de numeroase frontiere trasate pe criteriile de discipline academice, sisteme de valori, școli ideologice, orientări statal-naționale etc., cu concepte utilizate în accepțiuni atât de diferite, în timp ce socializarea crescândă a vieții economice și „mondializarea” numeroaselor aspecte ale acesteia accentuează necesitatea unui consens asupra unui minim de noțiuni și categorii economice, care să deschidă calea unui sistem categorial cu vocație universală; sunt semnificative din acest punct de vedere „aproprierile” din statistică și din compartimentul metodelor și tehnicilor de cercetare economică. Pășind în sfera teoriei economice, vom constata că, cu cât înaintăm de la nivelul tehnico-economic către cel social propriu-zis, cu atât elementul ideologic trage mai greu în balanță, însăși atingerea consensului vizând adânc dialectica dintre știință și ideologie. Se poate afirma că, odată cu „profesionalizarea” cercetării economice, se produce nu o dezideologizare, ci o accentuare a acesteia, dar în forme mai subtile și cu mutarea centrului de greutate din sfera descrierii, a explicării cauzelor, genezei, naturii către sfera soluțiilor la problemele abordate. Elementul ideologic este prezent și în problematica globală și a face abstracție de aceasta ar însemna să cazii în mrejele „ideologiei dezideologizante”.

Dar, dacă este adevărat că atingerea consensului în sfera teoriei nu poate fi imaginată în termenii ignorării ideologiilor, nu este mai puțin

---

de coautori. Primul, cel mai larg, este format din numeroase personalități din cele mai diverse țări ale lumii, aparținând unor culturi, convingeri filosofice diferite, precum și instituții de cercetare și învățământ din diverse țări ale lumii; al doilea sunt cei 150 de participanți la dezbaterile de la Salzburg, iunie 1979, care și-a desfășurat lucrările pe trei ateliere de lucru și care a luat în discuție textul inițial al lucrării, multe dintre comentariile și sugestiile făcute în timpul acestor întâlniri fiind ulterior incluse în textul final; al treilea, cele trei echipe care au lucrat concomitent la București, Cambridge și Rabat.

adevărat că dimensiunea ideologică nu înseamnă nici imposibilitatea dialogului și nici imposibilitatea „consensului asupra unui număr minim de valori universale” și în acest ultim punct găsesc o contribuție concretă a lucrării comentate, de mare valoare umanistă și gnoseologică.²

Conceptul-cheie al proiectului este acela de **decalaj uman**, care este definit în repetate rânduri și sub multiple unghiuri pe întreg parcursul cărții: „*deși foarte avansați în multe alte domenii, bărbații și femeile din zilele noastre nu sunt capabili încă să înțeleagă pe deplin sensul și consecințele acțiunilor lor. Neînțelegând mutațiile pe care le provoacă în mediul natural înconjurător și în propria lor condiție, ei intră tot mai mult în conflict cu lumea reală*”; distanța care există între complexitatea crescândă și capacitatea noastră de a-i face față; „*o dihotomie între complexitatea crescândă a operei noastre proprii și dezvoltarea, ce rămâne în urmă, a propriilor noastre capacități*” etc.

Vom reveni asupra modului în care acest concept central este susținut și se înlănțuie cu alte concepte conexe și derivate. Ne-am permite acum o singură remarcă: ideea după care decalajul uman ar fi mai accentuat în țările dezvoltate din punct de vedere economic (vezi, de pildă, p. 122, 178 și altele) s-ar cere mai atent discutată.

Decalajul uman, indiferent dacă-l privim ca raport, dihotomie, distanță etc., cuprinde doi termeni: pe de o parte, complexitatea „de ordinul doi”, pe de altă parte, capacitatea de a o stăpâni.

---

² Desigur, aceasta nu înseamnă că nu pot fi discutate în continuare observațiile făcute în dezbaterile atelierului II al Conferinței de la Salzburg (președinte Adam Schaft), după care „contextul social-politic al învățării nu este suficient de prezent în raport ... deosebit de importantă, dar absentă în mod curent este «voința social-politică». Această absență reprezintă pentru învățare o problemă mai importantă decât capacitatea de a face față complexității citate în raport”. De reținut că aceste observații au fost făcute în textul inițial al raportului, de care cei trei coautori au ținut cont la pregătirea textului final.

Complexitatea izvorâtă din progresul științific este generată prioritar doar de câteva țări, dar ea are o iradiație universală, statele în curs de dezvoltare fiind și ele direct implicate în urmările ei negative (de pildă, armele de exterminare în masă, tehnologiile dezumanizante, distrugerile de habitat, consumul excesiv al resurselor naturale etc., etc.). Cât privește capacitatea de a controla complexitatea „de ordinul doi”, ea este legată nu numai de individ, ci mai ales de colectivitățile național-statale; și, evident, diferă mult de la o țară la alta, în funcție tocmai de nivelul de dezvoltare economică, tehnologică, științifică, de însăși răspândirea învățământului. Din acest punct de vedere, „decalajul uman” este nu atât individual, cât mai ales societal. Se poate afirma că datele conținute în textul proiectului arată discrepanțe în domeniul „decalajului uman” care cu greu ar putea fi interpretate ca fiind de sens contrar celor economice³.

---

³ Ajungând la acest punct, nu putem să nu evidențiem **relevanța excepțională a datelor utilizate**. Acestea ne arată însă că decalajele în domeniul cheltuielilor pentru învățământ sunt de câteva ori mai mari decât decalajul economic; 60% din populația lumii are numai 6% din cheltuielile mondiale alocate școlilor publice. Pentru decalajul uman este, de asemenea, important de reținut și faptul că 37 de țări, reprezentând numai 30% din populația globului, dețin 91% din totalul oamenilor de știință, inginerilor și tehnicienilor, în timp ce 115 țări, reprezentând peste două treimi din populația lumii, posedă circa 9% din acest personal calificat. La aceasta se adaugă și cheltuielile mondiale pentru știință și tehnologie, în care partea țărilor industriale din Nord reprezintă 95%, iar cea a celor din Sud numai 5%, raport agravat, la rândul lui, de „exodul de inteligență”, care costă anual țările în curs de dezvoltare până la 4,5 miliarde dolari. Potențialul de învățare umană este risipit prin analfabetism, care, la rândul lui, adâncește decalajul uman. Distingem patru forme de analfabetism: 1) analfabetismul propriu-zis, „primar”, cuprindea în 1980, după estimările UNESCO, 820 000 000 adulți (exact 1/5 din populația totală a lumii); 2) analfabetismul funcțional (incapacitatea de a scrie și citi suficient de bine pentru a solicita o slujbă); 3) analfabetismul „științific” rezultat din modul abstract de predare a științei, rupt de

În strânsă legătură cu „decalajul uman”, este conturat conceptul de **învățare**, ca atitudine atât față de cunoaștere, cât și față de viață, **ca proces de pregătire pentru a face față unor situații noi.**

Autorii disting două tipuri fundamentale de învățare: **învățarea de menținere și învățarea inovatoare.** Învățarea de menținere este „achiziția de norme, metode și reguli fixe pentru a face față unor situații cunoscute și recurente ...acest tip de învățare este menit să asigure funcționarea unui sistem existent sau a unui mod de viață stabilit. Învățarea de menținere este și va continua să fie indispensabilă pentru funcționarea și stabilitatea oricărei societăți” (p. 26-27). Învățarea inovatoare este „...acel tip de învățare care poate aduce schimbare, reînnoire, restructurare și reformulare de probleme”, **„un tip de învățare care să pună accentul mai mult pe crearea de valori decât pe simpla lor conservare”** (p. 27-29).

Învățarea de menținere este în primul rând analitică, valorile pe care se sprijină sunt date și recunoscute, în timp ce atributele principale ale învățării inovatoare sunt integrarea, sinteza, lărgirea orizontului și condensarea tuturor caracteristicilor ei transdisciplinare. Pe de altă parte, învățarea de menținere creează de obicei soluții a căror validitate este confirmată de autoritatea științifică și administrativă care le-a generat, în timp ce o premisă-cheie a învățării inovatoare este că soluțiile propuse sunt judecate înainte de a fi adoptate. Într-un caz, istoria joacă un rol preponderent, în celălalt, **învățarea din viitor este mai importantă chiar**

---

aplicațiile ei în lumea muncii. Analfabetismul „funcțional” și „științific” este caracteristic țărilor dezvoltate, dar, evident, sunt trepte derivate ale celui primar, concentrat în țările în curs de dezvoltare; 4) doar cea de-a patra formă de analfabetism ar putea veni în sprijinul discutatei teze a unui decalaj uman mai mare în țările dezvoltate; este vorba de analfabetismul care se referă la acei oameni din țările dezvoltate sau în curs de dezvoltare care sunt evident incapabili de a înțelege etica cea mai simplă.

decât învățarea din trecut. În timp ce învățarea de menținere este adecvată situațiilor complexe provenind în special din sistemele naturale și din raporturile omului cu natura, învățarea inovatoare este menită să stăpânească o complexitate „de ordinul doi”, adică produsă de acțiunile umane și de sistemele făcute de om și reprezentată de o lume a culturii, a civilizației și a produselor artificiale ale omului.

Conceptul de „învățare inovatoare” este atât de important în economia lucrării, încât autorii subliniază: „scopul principal al acestui raport este inițierea unei dezbateri cu privire la învățare și la viitorul omenirii, axată pe conceptul de învățare inovatoare și pe caracteristicile ei fundamentale” (p. 29-30).

Anticiparea și participarea creatoare sunt, la rândul lor, trăsăturile fundamentale ale „învățării inovatoare”.

Anticiparea este definită prin contrapunerea ei adaptării; în timp ce adaptarea sugerează o ajustare reactivă la presiunea externă, anticiparea implică o orientare care pregătește pentru posibile evenimente neprevăzute și ia în considerare alternative viitoare de perspectivă îndelungată. Tehnicile ei sunt prognoza, simularea, scenariile și modelele. Scopul ei este să ocrotească societatea de traumatismul învățării prin șoc, ea pune accent pe viitor, nu numai pe trecut, utilizează imaginația, dar se bazează pe fapte concrete.

Participarea creatoare se concentrează pe identificarea, înțelegerea și reformularea problemelor, iar dreptul de a participa se cere a fi însoțit de îndatorirea de a accepta responsabilitățile pe care le implică. Ea are în miezul său demnitatea umană, pe care, deși poate să aibă pentru diferite persoane diferite sensuri, autorii o circumscriu în trei dimensiuni:

- a) respectul acordat omenirii în ansamblu;
- b) respectul reciproc între indivizi aparținând unor societăți diferite din punct de vedere cultural;
- c) **respectul față de sine însuși.**

Autorii fac o distincție interesantă între noțiunile de învățare și învățământ, prima incluzând-o pe cea de-a doua, dar și alte metode mai puțin formale, ca educația în familie, în grup, munca și jocul, mijloacele de comunicare - factori importanți și uneori predominanți de învățare; în plus, în cazul învățării, apare un element calitativ, și anume conceptul de „**învățare societală**”.

Ocupându-se de învățământul propriu-zis, autorii constată că o metodă caracteristică învățământului în multe școli este transmiterea cunoștințelor „direct din raftul bibliotecii”, ceea ce nu dezvoltă capacitatea de judecată critică - o condiție de bază a stăpânirii complexității și incertitudinii crescânde. Ei scriu că majoritatea manualelor școlare sunt un model de ilustrare a unei poziții necritice: „în științele naturii, de exemplu, geneza și limitele descoperirilor științifice sunt rareori descrise. Textele se rezumă la prezentarea a ceea ce credem că știm, dar ignoră cu desăvârșire ceea ce ar trebui să știm” (p. 60). Putem adăuga că nici manualele de științe sociale nu se prezintă mai bine. Dacă ar fi să vorbim, sub acest aspect, de manualele universitare de economie politică, cu toate succesele înregistrate, ele continuă, în cele mai multe cazuri, să prezinte linear sistemul de categorii, fără „zig-zag”-urile în timp prin care s-a ajuns la el, fără confruntările punctelor de vedere coexistente actualmente, fără preocuparea necesară pentru instrumentele și tehnicile de investigație, fără conturarea tendințelor de viitor în știința respectivă, ca să nu mai vorbim de neglijarea orizonturilor interdisciplinare.

În același timp, dorim să subliniem că exigențele interdisciplinarității, cu deplin temei accentuate în carte, impun luarea în considerare și a „opticii economice”, atât de intens prezentă în remarcabilele prefețe ale lui Mircea Malița la „*Al doilea raport către Clubul de la Roma*” (Ed. Pol., 1975) și la recenta traducere a Raportului Bariloche (Ed. Pol., 1981).

Desigur, „optica economică”, conceptele economice nu trebuie interpretate în sens îngust. Dezvoltarea, spun pe bună dreptate autorii, nu

mai poate fi definită doar în termenii creșterii economice, preocuparea pentru creșterea produsului național brut este în prezent egalată, dacă nu și depășită, de importanța ce se acordă problemelor distribuției, identității culturale și dezvoltării sociale și umane.

Dar „produsul național brut”, el însuși, va putea îngloba rezultatele activității în domeniul social și uman - propuneri interesante în acest sens au și fost făcute tocmai din partea științelor economice și tot economiștii au avansat și interesante argumente în favoarea înlocuirii „produsului național brut” cu „fericirea națională brută” (vezi lucrările lui Nicholas Georgescu-Roegen) și unele referate la ultimul Congres mondial de științe economice (Mexic, 1980).

Totodată, este evident că învățarea inovatoare nu va putea avea alt suport material trainic decât un înalt nivel de dezvoltare economică, o creștere economică optimală a cărei fază constitutivă determinantă va deveni însăși cercetarea științifică.

Se poate adăuga și faptul că instrumente importante ale transpunerii în practică „a dezideratelor învățării inovatoare” se forjează și în „atelierul de unelte” al științei economice: de pildă, unul dintre sensurile cele mai profunde ale restructurărilor actuale din știința economică este încheierea unui instrumentar eficient de prefigurare a ciclului economic nu numai pentru perioade scurte, ci și medii-lungi, ceea ce ar putea contribui la schimbarea datelor fundamentale ale vieții economico-sociale, inclusiv ale învățământului, atât din punctul de vedere al spargerii compactării întregii școlarizări în primul sfert de secol al vieții individului, cât și al diseminării raționale pe întreg parcursul vieții a perioadei de „pensie”, masată actualmente în ultimul ciclu al vieții - cu pierderi individuale și societale multiple -, fără să mai vorbim de conținutul cu totul nou pe care l-ar putea căpăta perioadele care în prezent revin șomajului direct sau latent, care atinge în mod repetat numeroase ființe umane în cele mai diverse țări al lumii.

În această perspectivă, învățământul, care de pe acum angrenează în sfera sa în mod direct - ca școlari, studenți, profesori sau conducători de școli - fiecare al șaselea om din lume și care de pe acum numără peste 30.000.000 de persoane în profesiunea didactică, va putea ocupa un loc de prim-plan în viața societății, iar școala va reprezenta nu numai o instituție de învățământ, ci și una de „învățare” în sens larg, cu funcții mult sporite față de prezent, în toate domeniile de activitate.

Nu putem încheia aceste consemnări fără a menționa că însuși modul de concepere, de realizare și redactare a proiectului reprezintă o magistrală aplicare și ilustrare a „învățării inovatoare” și a „participării”, lucrarea în ansamblul său având o „încheiere deschisă”: „... publicarea acestui raport este făcută cu intenția de a constitui o invitație la reflecție asupra unor poziții și concepte de bază și de a stimula discuția și dezbateră în rândurile oamenilor de pretutindeni preocupați de învățare și de viitorul omenirii” (p. 170).

Iată de ce publicarea în limba română a noului raport către Clubul de la Roma este un act de cultură care merită a fi salutat cu căldură*.

---

* Recenzie publicată în „Revista economică”, nr. 6, vineri 12 februarie 1982, rubrica „Consemnări”, la cartea „*Orizontul fără limite al învățării*”.

N.N. CONSTANTINESCU*

*Apărător al destinului
avuției naționale*

Cuvântare la ședința festivă a Academiei Române din 27 martie 2000, cu prilejul împlinirii a 80 de ani a acad. Nicolae N. Constantinescu.

Cu această ocazie au luat cuvântul acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, acad. Iulian Văcărel, acad. Tudorel Postolache, prof.univ.dr. Mugur Isărescu, guvernatorul BNR, prof.univ.dr. Constantin Ionete, director general INCE.

---

* Nicolae N. Constantinescu - (n. 27 martie 1920, București – 14 decembrie 2000, București), economist. Membru corespondent (1 martie 1974) și membru titular (22 ianuarie 1990) al Academiei Române; secretar general al Academiei Române (2 februarie 1990 – 18 ianuarie 1994); președinte al Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române (1992-2000). Discurs de recepție: *Principiul ecologic în știința economică* (24 martie 1993).

Domnule Președinte al Academiei Române,

Faceți o mare cinste științelor economice academice, organizând sub președinția dumneavoastră sărbătorirea profesorului N.N. Constantinescu în această Mare Aulă.

Și, la începutul scurtei mele intervenții, voi pune o întrebare, pe care mi-am pus-o atât de des în cursul ultimelor luni, mai ales după ce dumneavoastră împreună cu academicianul N.N. Constantinescu ați inspirat proiectul ESEN, care și-a dovedit vocația de punct de rezistență al conturării unor convergențe și solidarități consensualizate la scara societății, întrebare care, chiar dacă ar părea lăaturalnică subiectului pe care-l voi schița azi, totuși, în opinia mea, atinge fibra lui centrală. M-am întreat, așadar, și mă întreb și azi: ce anume îl leagă atât de strâns pe criticul literar Eugen Simion de economie, de un domeniu atât de diferit, la prima vedere, de cel al Domniei Sale.

Fără îndoială, răspunsul dumneavoastră îl știți dumneavoastră; eu voi încerca să sugerez răspunsul meu.

Este vorba de capacitatea dumneavoastră, ca președinte, de a insufla fiecărei secții sentimentul unei atenții speciale; este, desigur, vorba și de aprecierea dumneavoastră la adresa personalității Președintelui de onoare al Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie, de căldura cu care-l înconjuțați pe cel ce a fost secretar general al Academiei, așa cum ați reușit în dese ocazii să ne convingeți, dar, în același timp, cred că este vorba, probabil, și de factori care fac

tocmai din economie terenul principal în care se joacă nu numai depășirea crizelor economice, ci și renașterile societale. Probabil, împărtășiți interpretarea renașcentistă după care economicul este modul rațional de comportament al elementelor universului, interpretare reluată, ca punct de pornire, de academicianul N.N. Constantinescu în teoria Domniei Sale despre economia mediului natural.

Doamnelor și domnilor,

Care ar fi, în câteva cuvinte, viziunea mea asupra personalității academicianului N.N. Constantinescu în ziua când Domnia Sa împlinește 80 de ani?

Este vorba de un om de știință excepțional înzestrat, cu străpungeri de certă valoare internațională, și este vorba de un remarcabil profesor, un adevărat om al școlii, în ambele ipostaze fiind om al cetății, poate cel mai redutabil polemist român pe tărâmul apărării economiei naționale - un polemist care nu demolează, ci construiește (AGER-ul, cotidianul *Economistul*, Casa Economistilor, Editura *Oeconomica* sunt numai câteva ilustrări).

Nu mă sfîesc să afirm că N.N. Constantinescu este cel mai mare profesor economist al României secolului XX, alături de Madgearu și Slăvescu. Prima jumătate a secolului, Madgearu și Slăvescu, într-o pleiadă de remarcabili slujitori ai școlii, au fost profesorii economiști simbol, iar în decursul ultimilor cincizeci de ani, N.N. Constantinescu a preluat ștafeta, devenind dânsul profesorul simbol, și nu atât prin simplă longevitate, cât mai ales prin competență și pasiune, și nu atât prin ce cunoștințe a transmis, cât prin capacitatea de a provoca idei noi în mintea fiecărui student al său din cele peste cincizeci de generații - este vorba nu de zeci, nu de sute, ci de multe mii de studenți, probabil peste douăzeci și cinci de mii!

Și, dacă într-o scenă imaginară din viața reală ne-am putea închipui și afirmația că N.N. Constantinescu ar fi depășit, eu aș răspunde că, dacă afirmația se referă la corsetele cunoașterii în general, ale timpului și timpurilor în special, ea este de o corectitudine dezarmant de plată, dar ea ar ignora harul miraculos al profesorului de a provoca în mințile studenților nașterea de judecăți de valoare proprii, de idei proprii, de comportament economic în sensul amintit la început.

Și tocmai de aceea există, după părerea mea, o singură cale ca postura de profesor simbol a lui N.N. Constantinescu să fie depășită - transformarea simbolului în legendă și chiar în mit, similar cu parcursul lui Virgil Madgearu.

Or, în societatea în care intrăm, și legenda, și mitul devin factori reali ai vieții economice, realismul lor putând fi măsurat prin măsurarea intensității efectelor pe care le determină.

Să nu veștejim simbolurile, să nu strivim legendele și miturile, ci să le cultivăm, și mă bucur că omagiem împreună acest „efect N.N.”, care va fi măsurabil lung timp de-acum încolo, în secolul XXI.

Domnule Președinte,

Doamnelor și domnilor membri ai Academiei,

Domnule ministru de stat,

Stimați colegi, invitați, admiratori ai profesorului N.N. Constantinescu,

Permiteți-mi să trec acum la o argumentare - fie ea și foarte succintă - a afirmațiilor de mai sus sau, altfel spus, la tratarea subiectului ales. Voi porni cu două precizări preliminare.

Prima precizare se referă la accepțiunea pe care o voi da noțiunii de avuție națională: nu mă va preocupa aici rigoarea delimitărilor conceptuale, strict necesară, desigur, dar într-un alt plan (deosebiri între sto-

curi și fluxuri, între bunurile tangibile și netangibile, între formele de proprietate etc.), ci voi lua noțiunea în sensul ei cel mai general, ca totalitate a valorilor naturale, societale și ideatice existente la un moment dat.

A doua precizare: prin opera lui N.N. Constantinescu, eu înțeleg nu numai cele circa 350 de titluri publicate, ci și cele aproximativ 35000 de prelegeri, lecții, conferințe, referate, comunicări etc., susținute de-a lungul a peste 50 de ani de activitate ca profesor, cercetător și economist, cetățean și militant; cu alte cuvinte, doar aproximativ 1% din operă este scrisă, covârșitoarea ei parte este orală, și tocmai de aceea sesiunea de azi capătă un rost aparte.

Această vastă construcție ridicată în epoci și etape cu timpi istorici grei de anomalii la scară generală, europeană și națională, accentuate de răsturnări dramatice de ordin personal care nu l-au prea ocolit pe sărbătorit, această construcție care-și continuă desfășurarea în pofida unei nemiloase boli care îl țintuiește la pat, această construcție impresionantă prin bogăția ei, dar și derutantă prin diversitatea tematică a registrelor utilizate și a stilurilor îngemănate are ea oare vreun „nucleu dur”, o piatră unghiulară care să susțină întreg ansamblul? Desigur, la limită, câți se vor fi întrebând tot atâtea răspunsuri vor fi dând, începând chiar cu sărbătoritul.

Vă rog să îmi permiteți să vă schițez, în această ședință omagială, propriul meu răspuns. În esență, eu cred că este vorba de **trei linii magistrale ale operei** evocate.

1. Cercetări de economia mediului natural, cu o deschidere spre diversitatea lumilor economice.
2. Cercetări de istoria economiei naționale, cu o prelungire în teoria tranzițiilor economice și a elaborării strategice.
3. Cercetări de „consensualizare” în sfera elaborării conceptuale, cu o deschidere generoasă spre „economia consensuală” și

metodologia cercetării economice cu aplicație nemijlocită în procesul didactic-educativ.

Și, în toate trei cazurile, putem distinge o dublă filiațiune: una națională și alta internațională, acest dublu ecran profilând clar originalitatea contribuțiilor proprii.

La intersecția celor trei magistrale evocate se constituie un perimetru inconfundabil, nucleul dur căutat, care stă sub semnul preocupărilor pentru destinul avuției naționale.

“Patul germinativ” al teoriei mediului înconjurător pe care însuși sărbătoritul se pare că o situează în centrul creației sale - în acest spațiu și-a cantonat discursul de recepție la Academia Română - provine în primul rând din marea anticipație datorată lui Grigore Antipa, care în 1935 afirma că există o „organizare naturală” condiționată de natura și structura mediului, cu legile sale bionomice, în virtutea activității economice pe care organizarea urmează să o asigure în respectivul mediu, că există o „biosociologie” și există o „bioeconomic”, principiile fundamentale ale acestei bioeconomii fiind peste tot aceleași, că bioeconomia se derulează după aceleași legi generale, derivând din marile legi ale universului.

Noțiunea de „bioeconomic” a fost adoptată în 1972 și de Georgescu-Roegen, la sugestia lui Jiri Zeman, ca oglindind exact noua sa interpretare a economiei, „în care procesul economic apare ca o continuare a evoluției biologice, de fapt o extindere transcendentă a acestei evoluții”, și nu uită să amintească, cu rigoarea-i proprie, că „termenul fusese întrebuintat cu 4-5 decenii mai înainte de Baranof și de Antipa”. Dar, sublinia Georgescu-Roegen, „Antipa a interpretat economic biologia, eu, dimpotrivă, interpretez biologic procesul economic”.

Este interesant că pentru N.N. Constantinescu atât izvorul prim, Antipa, cât și cel secund, Georgescu-Roegen, sunt supuse unei radio-

grafieri atente pentru despovărarea de corsetul diverselor limitări și situarea în contextul noilor cercetări științifice.

Îmi permit un singur citat din N.N. Constantinescu, care ilustrează perfect atât procedeul, cât și stilul profesorului. Trecând în revistă disputa născută în lume de noua teorie a lui Georgescu-Roegen, personalitate pentru care are o veritabilă venerație, N.N. Constantinescu scrie: *„Disputa pune în lumină atât meritele, cât și limitele teoriei elaborate de Georgescu-Roegen. Meritul constă în faptul că el atrage atenția asupra temeiurilor economiei în natură. Slăbiciunea constă în faptul că, dacă legea entropiei este relevantă pentru înțelegerea deteriorării naturale și a mediului, aceasta nu este singura lege a naturii care trebuie avută în vedere. Economia este supusă atât celei de-a doua legi a termodinamicii - legea deteriorării resurselor naturale, cât și primei legi a termodinamicii - legea conservării materiei. Și, am spune, nu numai atât: dacă este adevărat că în natură acționează legea a doua a termodinamicii, nu trebuie să uităm că în natură procesele de deteriorare sunt însoțite de un proces de reorganizare a ei...”*

Același procedeu este rezervat și evaluării altor interpretări coexistente sau succesive - concepția geocentrică, concepția biocentrică și cea antropocentrică -, autorul ajungând la un propriu model, din care, în contextul de azi, aș sublinia:

1. avuția unei națiuni este un caz particular al avuției națiunilor în general, care, la rândul-i, este un caz particular al avuției universale;
2. orice știrbire a avuției naționale este un proces de corupție (în sensul clasicilor antici), la scară universală;
3. economia nu este doar un sector al societății umane, ea este o trăsătură internă a universului, a celor trei lumi coexistente, lumea naturală, lumea societală, lumea ideilor, și a vălului ce le dă consistență (vălul inconștientului și ciclicitatea).

Problema economiei - indiferent de modul în care este definită - este comunicabilitatea între cele trei lumi economice coexistente și în fiecare individ (om natural, societal, psihologic), care trebuie asigurată cu păstrarea, reproducerea și maximizarea identității până la punctul în care ea devine compatibilă și mai apoi, maximizând compatibilitatea, identitatea primară, trecând prin stil, devine spirit economic. Teoria avuției naționale la N.N. Constantinescu apare astfel liberă de îngustimi și obtuzități.

Dacă vom părăsi acum prima magistrală, lumea valorilor naturale, și ne vom înscrie în cea de-a doua magistrală a creației lui N.N. Constantinescu, vom observa un drum oarecum invers - de la avuția națională proprie spre cea europeană, globală și universală.

“Patul germinativ” este pregătit de moștenirea lui Nicolae Bălcescu, care conferă operei lui N.N. Constantinescu înclinația pentru cercetarea amănunțită a izvoarelor istorice, așezarea în centru a chestiunilor mersului reformei la români, ale avuției și proprietății, dar și vocația includerii economiei românești în circuitul european.

Nu întâmplător, pentru N.N. Constantinescu două șiruri de lucrări ale lui Bălcescu îi rețin atenția - „*Mersul reformei la români*” și „*Question économique...*”, care au făcut carieră europeană.

Din Bălcescu provine și acea lumină inconfundabilă a militantismului pur, în slujba destinului avuției naționale, a proprietății și împroprietărilor, care-i conferă lui N.N. Constantinescu un loc aparte. Sunt mulți economiștii, istoricii, juriștii care în ultimul deceniu au militat în slujba avuției naționale, dar, după părerea mea, nimeni n-a făcut-o cu atâta convingere, cu metodă și sistem, cu pasiune și militantism pur, indiferent de costul personal implicat, ca economistul patriot N.N. Constantinescu.

Și, după cum „*Question économique...*” a făcut carieră teoretizantă general-europeană, slujind în același timp și renașterii postpașoptiste,

contribuția lui N.N. Constantinescu în studierea avuției naționale românești conferă economiei naționale a României valențele unui „model tare” de studiu teoretic și de punct de pornire pentru elaborări strategice.

Domnia Sa pune în lumină un *paradox al economiei românești*: de 140 de ani, în toate fazele lungi ale ciclului secular (al economiei mondiale), ritmul de creștere al economiei românești a fost peste media europeană și mondială, dar rezultatul a fost perpetuarea și chiar adâncirea decalajelor de productivitate și de nivel de trai ale României comparativ cu țările dezvoltate.

Este vorba apoi și de un alt *paradox al cercului vicios din ultimii zece ani*: s-a pierdut superioritatea de ritm, fără însă a internaliza ceva din laturile calitative ale creșterii economice din țările avansate; aceasta a făcut ca economia națională să se miște pe orbita unui cerc vicios, dominat de stagflație și hemoragie de avuție națională.

Elaborarea strategică sugerează calea unui model care să depășească ambele paradoxuri, în primul rând, pe baza încercării de compatibilizare a mișcării propriiei economii naționale cu mișcarea țărilor avansate spre propriul viitor.

În sfârșit, a treia ipostază ne mută din lumea valorilor naturale și societale în lumea ideilor economice, a cercetărilor de consensualizare în sfera conceptelor și generațiilor de concepte diferite și chiar opuse, dar care, fără un minim de consens, ar face învățământul imposibil sau derizoriu.

Practica multimilenară a școlii de consensualizare în lumea densă a ideilor și conceptelor o face aptă să devină în viitor o instituție fundamentală a societății, în care atingerea consensului este problema globală cea mai presantă, capitalul educațional - forma principală a capitalului, iar cultura și educația fiecăruia - forma principală a proprietății identitare, adică acea proprietate privată care nu mai poate fi despărțită de persoană.

În această sferă, profesorul N.N. Constantinescu nu se mai limitează la îmbogățirea avuției naționale doar prin propriile contribuții, ci devine un creator al ei, prin ideile noi pe care le provoacă în mințile studenților.

Și ca om al Școlii, sărbătoritul are o dublă filiațiune: pe de o parte, sinteza între Virgil Madgearu și Victor Slăvescu, pe fundalul unei pleiade de învățători și profesori pe care-i păstrează în inimă și gând, pe de alta, comunicabilitatea cu ceea ce se numește familia „Nobility” în economie, marii profesori distinși în ultimii 30 de ani cu premiul Nobel pentru economie.

Eforturile sale au o deschidere în patru direcții:

Prima direcție se referă la relația dintre istoria economică, teorie și metodă, la integrarea teoriilor istorice, economice și a metodelor statistice de evaluare a avuției, ceea ce duce la întărirea identității științei economice și sporirea complexității analizei economice.

A doua direcție - o interdisciplinaritate extinsă, unde identitatea nu se mai referă la frontierele superficiale ale economiei, ci, mai degrabă, identitatea primară devine un stil economic, în care, vorbind cu cuvintele sărbătoritului, „științele naturii și științele despre societate țin tot mai mult să se unească într-o singură știință - a omului”.

A treia direcție se referă la comunicabilitatea internă între lumile economice coexistente.

Iar *a patra direcție* se referă la reflecția epistemologică și evaluarea practicii de cercetare economică, prin care se deschide o poartă, ce va deveni, probabil, tot mai largă, spre vâlul inconștientului, în care raportul resurse-nevoi se prezintă radical schimbat față de ceea ce se petrece în spațiul celor trei lumi economice cercetate

până în prezent. Avuția națională devine astfel una globală și una veritabil universală.

Prin cercetarea sa „de consensualizare” în sfera elaborării terminologice, evitând autarhia conceptuală și servilismul intelectual, profesorul N.N. Constantinescu își ține permanent studenții conectați la tendințele cele mai noi din țările avansate ale lumii.

Doamnelor și domnilor,

În încheiere, aș dori să adaug că, dacă profesorul, „omul școlii”, pune adesea în plan secund pe omul de știință, aceștia doi - profesorul și savantul - voalează **omul** N.N. Constantinescu, omul care, pe lângă un intelect de excepție, are o mare sensibilitate, o mare sfiiciune și o mare fragilitate, o mare eleganță primară, de stil și de spirit, o pasiune mistuitoare în tot, în absolut tot ce face, o adevărată vocație de a trăi problemele semenilor ca pe intimități profunde.

Apărarea și cercetarea avuției naționale este cauza pe care o promovează cu toate forțele ființei, științei și conștiinței sale și, mai mult, m-am putut convinge că această cauză e adânc implantată până în străfundurile identității sale profunde, ale subconștientului, și tocmai de aceea mi-am ales tema de azi.

N.N. Constantinescu nu mimează convingeri, el le trăiește arzând ca o flacără - în acest punct ne amintește mereu de Bălcescu.

Să dorim Domnului Profesor să nu se dea învins de boală, să fie conștient de locul pe care-l ocupă în avuția națională, în Academia Română - pe care Domnia Sa o iubește cu patimă, considerând această Aulă altarul avuției națiunii române, să-i reamintim și azi cât este de stimat, de admirat și de iubit.

La mulți ani, Domnule Profesor.

IULIAN VĂCĂREL*

*„Destinul spiritelor creatoare
este să profite de legile destinului
ca de libertăți”*

Cuvântare la ședința festivă a Academiei Române și Academiei de Studii Economice București din 13 noiembrie 2008, cu prilejul împlinirii a 80 de ani a acad. Iulian Văcărel.

---

* *Iulian Văcărel* - (n. 15 noiembrie 1928, Vălenii de Munte, jud. Prahova), economist. Membru corespondent (23 martie 1993) și membru titular (8 noiembrie 1994) al Academiei Române. Discurs de recepție: *Economiști financiari – promotori și apărători ai interesului național* (26 octombrie 1995).

Stimate Domnule Președinte al Academiei Române,
Stimate Domnule Președinte al Secției de Științe Economice,
Juridice și Sociologie,
Stimate Domnule Rector al Academiei de Studii Economice,

Vârsta devine merit doar atunci când este susținută de multe alte merite, și este o bună tradiție academică de a sărbători în acest fel vârsta de 80 de ani.

Îmi amintesc, de pildă, sărbătorirea vârstei de 80 de ani a acad. Ilie Murgulescu. Era în această Aulă, în 1982, pe 27 ianuarie, iar sărbătoritul, cu o voce liniștită, a spus către sfârșit ceva în sensul că „mi s-au adus atâtea laude pe care n-aș ști cum să le apreciez, văzând cum tiranii cei mai detestați sunt omagiați” – aluzie directă la festivitățile nesfârșite din ziua precedentă – 26 ianuarie.

Cuvintele respective au strălucit precum fulgerul, o clipită, în orbita propriei lumini și s-au stins în tunetele aplauzelor instantanee ale întregii săli!! A fost un om și a revelat o comunitate academică!

Alături de discursurile de recepție, asemenea sărbătoriri luminează într-o clipită un întreg univers al omului și al comunității academice.

Stimate domnule academician Văcărel, stimați președinți ai Academiei Române care ne onorați cu prezența dumneavoastră ca o grăitoare „succesiune coexistentă”,

Fiecare dintre vorbitorii de azi, dintre colegii și colaboratorii sărbătoritului, studenții și doctoranzii săi pot înșira cu lux de amănunte trăsăturile prof. Văcărel, înveșmântat decenii la rând în haine luminoase ale unei transparențe decente, străin prin fire perverselor cotloane ale secretomaniei, descinzând parcă dintr-un ținut străjuit de bunul simț și de o modernitate bine temperată. Domnia sa ne oferă, preț de peste șase decenii, o gândire, o vorbire și o scriere fără nici un fel de excese, în care precizia noțională este subliniată într-un mod cu totul personal fie de tăcerile domniei sale, care sunt nu numai umbra cuvintelor, dar și ecoul lor tacit, fie de „concluzii” formulate ca întrebări deschise, ademenitoare invitații la gândirea și regândirea răspunsurilor posibile!

În timpul ce mi-a fost rezervat eu îmi propun să răspund la trei „întrebări deschise”.

1.

Toate generațiile succesiv-coexistente cu domnul academician Văcărel au trăit în aceste opt decenii confruntate cu cele mai mari convulsii, crize și războaie, perioadă începută cu criza din '29 - '33 pe care sărbătoritul o evocă nu fără umor spunând - citez: „momentul venirii mele pe lume nu a fost unul de bun augur”; au urmat rigorile celui de-al doilea război mondial, trecerea la economia centralizată planificată și intrarea țării în CAER, trecerea la economia de piață și intrarea în UE, cu doi ani înaintea izbucnirii celei mai adânci crize financiare din istoria omenirii, ce nu și-a arătat încă adevărata ei dimensiune în Europa și în România.

Toate generațiile succesiv-coexistente au trăit răsturnările amintite, dar fiecare entitate, fiecare individ, fiecare comunitate a înfruntat adversitățile și oportunitățile în mod irepetabil și aici **îmi propun să răspund la o primă întrebare**: cum a reușit sărbătoritul să le traverseze?

Pentru a răspunde, vă rog să-mi permiteți un citat din domnia sa, pentru că este edificator, pentru că putem găsi același mod de abordare a problemelor pe întreg parcursul vieții. Domnia sa scrie:

„Când mi-a venit rândul să aleg școala la care urma să mă înscriu, nu aveam prea multe alternative. În orașelul nostru (Vălenii de Munte) existau trei școli, mari și late: o școală de cântăreți bisericești, un gimnaziu industrial și unul comercial. Școala de cântăreți bisericești nu mi se potrivea, deoarece nu aveam voce, nici ureche muzicală și nici chemare.

Gimnaziul industrial era o foarte bună alegere pentru copiii bine dezvoltati fizic și cu aptitudini pentru tehnică, deoarece acestora le asigura însușirea unei meserii, adevărată brătară de aur. Eu însă eram firav, iar despre o oarecare îndemânare pentru lucrurile tehnice nici nu putea fi vorba.

Mai rămânea gimnaziul comercial, la care nu se cereau nici condiție fizică și nici aptitudini speciale. La Ploiești, oferta de școli pentru absolvenții ciclului primar era mult mai generoasă, dar nu pentru mine, care nu mi-aș fi putut plăti gazda din lipsa banilor. În aceste condiții, mi-am valorificat unica soluție care îmi rămăsese: m-am înscris la gimnaziul comercial...”

Eu cred că modul cum și-a ales calea la zece ani provine probabil din ceea ce a moștenit de la părinți, dar ține și de ceea ce am putea numi „destin”: am în vedere că sărbătoritul s-a simțit mereu în largul său chiar în condiții de maximă restriște, conștientizând amenințările din juru-i – este aci chiar legea cea mai generală a universului, după care:

„... viața evoluează în virtutea capacității ei de a simți și de a deveni conștientă de ce se petrece în jurul ei; anume, prin faptul că este expusă primejdiilor, și nu pentru că este protejată față de ele”,

pe care Toynbee îl denumește principiul „sublimării”.

Această capacitate de a-și alege chiar în condiții de maximă restriște calea proprie este cheia succesului și o putem găsi nu numai la indivizi, ci și la colectivități, la state și imperii.

Mult timp m-a preocupat, de pildă, ce stă la baza împlinirilor Luxemburgului, una din cele mai sărace regiuni la începutul secolului trecut și cea mai bogată țară fondatoare a Comunității Economice Europene, iar concluzia la care am ajuns este că succesul acestei comunități derivă din înțelepciunea pe care a avut-o de a-și asuma pe deplin destinul său istoric, determinat de puținătatea forței și mărimii ei după criteriile clasice, și exact acest lucru i-a permis să transforme amenințările în noi oportunități, după cum, pe de altă parte, toate marile imperii care s-au constituit de-a lungul istoriei s-au destrămat sub ochii generației noastre, între altele, și pentru că nu au sesizat această lege generală a universului, ajungând la o stare de „perplexitate instituțională”, de discordanță radicală între scopurile urmărite și mijloacele de a le gestiona.

Modestia sărbătoritului, dar și tăria sa de caracter sunt intim legate, după convingerea mea, de această „sublimare”: odată drumul ales, poți fi sigur că îl va parcurge până la capăt în condiții bune.

2.

Încerc să **răspund acum la o a doua întrebare** deschisă. Din primă tinerețe m-a preocupat consensul și am urmărit modele limită de consens în natură, știință și societate.

Nu vreau să intru în dezvoltarea acestei teme, dar voi spune că la sfârșitul secolului trecut fiul meu cel mare a condus o expediție medicală în Hymalaia, pe înălțimile Kumbu și, asigurând obiectivele fixate expediției, a îndeplinit și un obiectiv suplimentar trasat de soția mea ca o

rugămintele, și anume să culegă roci de la înălțimea respectivă (circa 6000 de metri) pentru a le putea utiliza apoi în analize micromorfologice sub lumină polarizantă la microscop – și între lucrurile evidențiate de analiză a fost și identificarea unei interesante plante, compusă din două organisme, pe de-o parte, o bazidiomicetă și, pe de alta, o algă, care trăiesc numai în simbioză, prima asigură algei apa și sărurile minerale, iar alga furnizează plantei hidrați de carbon, rezultând astfel o plantă adaptată condițiilor extreme de viață (ger în regiunile arctice, altitudine ridicată, uscăciune în deșert, insolații pe stâncă ș.a.m.d.), plantă care, desigur, trăiește și în condiții normale, dar în condiții extreme ea se singularizează, iar nesfârșita ei frumusețe interioară se dezvăluie tocmai în analizele micromorfologice.

Vreau să vă spun că saloanele ambasadei României la Luxemburg, care nu puteau beneficia de ceea ce beneficiau saloanele ambasadelor Franței, Olandei, Spaniei etc., prezentau totuși o frumusețe unică pe baza tablourilor micromorfologice din Himalaia.

Ei bine, acest tablou îmi sugerează modelul pe care cuplul Văcărel ni-l oferă tuturor. Vă mulțumim, doamnă Văcărel, vă mulțumim, domnule academician.

3.

„Alegerea căii” nu este o chestiune pe atât de simplă încât să se sustragă jocului destinului.

„Calea de aur” a găsit-o domnul Văcărel în specializarea domniei sale în probleme financiare, pe de-o parte, și în orizontul larg al acestei specializări, despre care ne vorbesc și cărțile azi editate, pe de altă parte.

Academicianul trece în revistă trei întâmplări de-a lungul primei tinereți care demonstau foarte clar că nu avea nici un fel de intenție și nu

simțea afinități cu domeniul finanțelor și creditului, dar, pe de altă parte, viața l-a condus tocmai spre acest ținut și se întreabă în prezent, citez:

„Cum să interpretez aceste întâmplări: că destinul a vrut altfel decât mine? sau că nu trebuie să i te împotrivești, deoarece acesta nu întotdeauna îți este potrivnic?”

Este **o altă întrebare** deschisă; un posibil răspuns, sugerat de modelul Văcărel, l-aș enunța în cuvintele lui Blaga: destinul spiritelor creatoare este să profite de legile destinului ca de libertăți.

La mulți ani, Domnule coleg, la mulți ani, Stimată Doamnă!

PIERRE WERNER^{*}
Vocația consensului

Evocare prezentată la ședința publică de omagiere a Domnului Pierre Werner, membru de onoare al Academiei Române, cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani, București, Academia Română, 5 decembrie 1998.

În cadrul ședinței au prezentat evocări Acad. Eugen Simion, Președintele Academiei Române, Erna Hennicot Schoepges, Ministrul Culturii, Educației și Cultelor din Luxemburg, Acad. N.N. Constantinescu, Președintele Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei Române.

În finalul ședinței a fost prezentat mesajul Excelenței Sale Domnul Pierre Werner, Președinte de Onoare al Guvernului luxemburghez, Membru de Onoare al Academiei Române.

---

^{*} *Pierre Werner* - (n. 29 decembrie 1913, Saint André, Franța – 24 iunie 2002, Luxemburg), economist, jurist și sociolog. Membru de onoare al Academiei Române (8 septembrie 1993). Discurs de recepție: *L'Union Européenne: économie et monnaie* (7 septembrie 1994). Președinte al Consiliului de Miniștri, autor al celebrului "Plan Werner" din 1970.

Voi mărturisi mai întâi că am convingerea că orice încercare de a utiliza criteriile tradiționale pentru a-l încadra pe Pierre Werner într-o schemă de curente teoretice și doctrine este inadecvată. Și aceasta nu numai din cauze metodologice generale sau din considerente ținând de diverse limitări conjuncturale (de pildă, timpul acordat unei comunicări), ci din motive mult mai adânci.

Principalul se referă la faptul că întreaga creație werneriană este un proiect deschis, care se reînnoiește permanent prin proprie auto-interogație, un gen de „reflexivitate universalizantă” și în același timp este străbătută de un veritabil „fior al consensului”, care, fără să ignore teorii, doctrine diferite sau chiar opuse, le transformă în carburant intern pentru delimitarea unei arii de consens care, în primul rând, nu este imuabilă, iar în al doilea rând, tocmai prin constituirea ei, aria opțiunilor individuale alternative se lărgeste, nu se îngustează, ca rezervă pentru perpetuarea procesului consensual.

Dar se pune atunci o întrebare: există totuși un „nucleu dur” al operei lui Pierre Werner? Răspunsul meu este afirmativ. Și voi încerca să-l susțin pe două căi: prima - prin identificarea **efectelor practice** în care gândirea lui Pierre Werner se întrupează; a doua - printr-o încercare de a surprinde comportamentul specific al ideilor sale în chiar **lumea ideilor**.

1.

În prezent, Luxemburgul, care după criteriile clasice este cel mai mic stat al U.E., reprezintă totodată unul dintre cele mai puternice centre financiar-bancare de pe continent, unul dintre cele trei sedii permanente ale instituțiilor U.E., cu poziții de vârf în tranziția la economia cultural-informațional-intensivă, cu o vocație naturală de sinteză și o capacitate națională de elaborare strategică, în care calculul minuțios și performanțele tehnice se îmbină armonios cu procesul democratic al transformării preferințelor individuale în preferințe colective liber convenite, toate materializate în ultimă instanță în armonizarea în fapt a eficienței economice cu echitatea socială, problemă cardinală a tuturor societăților coexistente.

Luxemburgul a fructificat toate marile șanse pe care istoria i le-a oferit. Obiective ce păreau la început nu numai cutezătoare, dar chiar hazardate se dovedesc în timp nu doar realizabile, ci chiar realizate.

Finetea gândirii lui Pierre Werner, a întregii clase politice și a poporului luxemburghez aș ilustra-o amintind trei exemple:

Primul: centrul financiar-bancar al Luxemburgului a fost creat în condițiile inexistenței unei bănci proprii de emisie și, dacă până la un punct unii analiști ai operei lui Pierre Werner și ai procesului integrării monetare europene considerau plasarea băncii centrale a U.E. în Frankfurt drept un eșec pentru Luxemburg, în prezent eu aș fi foarte circumspect cu o asemenea interpretare, mai ales ținând cont de filosofia inițială pe care s-a clădit centrul financiar-bancar luxemburghez și care, fără să poată fi copiată, rămâne un mare punct de reflecție pentru țările în tranziție.

Aș adăuga în acest context și marea reușită în a evita capcana, foarte presantă în perioadele de tranziție, a alunecării capitalului bancar în postura de capital cămătăresc, distincția fundamentală fiind că primul,

capitalul bancar, este pus în slujba creării unei societăți avansate, a unei clase de mijloc puternice, în timp ce capitalul cămătăresc este o formă revolută, nu doar precapitalistă, ci chiar anticapitalistă, una care macină nu numai bazele clasei de mijloc și ale economiei naționale, ci mușcă adânc din ființa și din conștiința unei națiuni.

Înflorirea centrului financiar-bancar luxemburghez a fost și rămâne un punct de sprijin esențial în promovarea și modernizarea continuă a industriei naționale (mă gândesc în primul rând la extraordinara experiență a Arbedului, la Societatea Europeană a Sateliților de Televiziune etc., la înflorirea culturii naționale într-un climat de multiculturalism).

La fel de edificator este, după părerea mea, **un al doilea exemplu: crearea de către o pleiadă de bărbați de stat din cele mai diverse familii politice a unei școli luxemburgheze de diplomație**, cu câteva particularități distinctive esențiale, din care aș menționa: transformarea dezavantajelor clasice în plan diplomatic ale unui stat mic în contrariul lor, chiar într-un gen de „avantaje comparative” - în special este vorba de capacitatea de a asculta, de a înțelege părerile divergente ale partenerilor, de capacitatea de a formula soluții anticipative de consens, cu mare efect de antrenare.

Chiar **în elaborarea „Planului Werner”**, și acesta este **al treilea exemplu**, autorul a realizat un compromis între două școli de gândire, pe de-o parte, „economisții”, iar pe de alta, „monetariștii”, Maastrichtul ducând mai departe „Planul Werner”, de la economiști luându-se criteriile, iar de la monetariști calendarul.

Și aș dori aici să adaug, în paranteză, că cea mai reușită sinteză asupra raportului dintre monedă și economie în Europa, prin prisma „Planului Werner”, este conținută în discursul de recepție rostit de autor în Marea Aulă a Academiei Române în septembrie 1994.

Din multiplele experiențe practice și teoretice, Dl Pierre Werner formulează o concluzie pe care vă rog să-mi permiteți s-o citez, deoarece

mi se pare că are o extraordinară importanță generală, iar pentru noi, și una specială. Domnia Sa spune:

“les situations économiques les plus difficiles, même les plus désespérées, sont susceptibles de modifier radicalement leur cours sous la triple influence d’une volonté de redressement, du jeu des forces économiques et du facteur temps ...”

Secretul secretelor performanțelor constă într-o elaborare strategică permanentă, dusă până la punctul în care aceasta devine o „stare de spirit”.

2.

Dacă efectele gândirii werneriene în lumea faptelor am evocat-o mai sus, care este destinul ei în lumea ideilor?

Viziunea werneriană evită atât extrema vulgară, potrivit căreia consensul ar fi o simplă coincidență a unor interese și poziții identice, dar nestructurate, cât și extrema tehnicistă care se concentrează exclusiv pe rafinamentul tehnic, de altfel absolut necesar, dar care cochetează cu un elitism ce nu poate conduce la o „stare de spirit”.

Esențialul la Pierre Werner și în întreaga experiență luxemburgheză este tocmai crearea unei „stări de spirit”. Cu multe decenii în urmă, Domnul Pierre Werner a utilizat, și cu ce rezultate, o tehnică pe cât de simplă în enunț pe atât de dificil de aplicat în practică; este vorba de fixarea riguroasă a punctului de pornire, de formularea punctului dezirabil de sosire și de calcularea căilor alternative, a etapelor și costurilor pentru a parcurge respectiva distanță în mod optim, în variante care să nu fie impuse societății, ci ca opțiuni colective rezultate din confruntarea democratică a opțiunilor individuale, singura menită să creeze o reală „stare de spirit”.

Consensul presupune la Pierre Werner comunicare permanentă între idei și interese distincte; fără comunicare și dialog nu poate fi vorba de consens; chiar între idei identice, dar care rămân necomunicate, consensul devine un nonsens. Aceasta îl așază, după părerea mea, pe Pierre Werner în rând cu gânditori de talia lui Buchanan sau Rawls.

Nota distinctivă este dată însă de faptul că într-o arie minată este vorba de punctul de contact dintre cultură și politică; Domnia Sa aspiră la „o trilogie a valorilor”, de acută rezonanță generală pentru lumea în care intrăm, dar și cu una specială pentru români. Este vorba de încercarea de a concilia valorile de întrebuințare cu valorile de piață și valorile spirituale; acest triptic conferă tensiune, chiar dramatism operei lui Pierre Werner.

În acest teritoriu, amprenta lui Pierre Werner e de neșters, amprentă ce devine stil și apoi spirit, pe măsură ce trecem de la o lume a valorilor la alta.

Din acest triptic izvorăște capacitatea de excepție de a anticipa istoria, prezentul este la Pierre Werner nu numai o continuare condensată a trecuturilor, dar mai ales o decupare din viitor.

Din același triptic izvorăște și preocuparea Domnului Pierre Werner de a deschide câmp multiplicării valorilor de întrebuințare și de piață fără a altera prioritatea cultivării valorilor spirituale, începând cu investițiile în cultură și educație - subliniez investițiile, nu cheltuielile - până la o strategie economică ce are drept punct esențial promovarea generației produselor cultural-artistic-intensive.

Din același profund izvor apare și crezul Domniei Sale despre „măreția meseriei politice atunci când ea este dominată de voința de a uni oamenii”, nu de a-i dezbină.

În aria trilogiei valorilor își are izvorul și crezul său cu privire la necesitatea transparenței, a bunei credințe în gestionarea avuției sociale,

astfel încât să fie descurajate orice canale de hemoragie internă de venit național, orice hemoragie externă de avuție națională și corupția.

Eu cred că și atitudinea Domniei Sale față de cultura Europei în general, inclusiv de cultura română este intim legată de „trilogia valorilor” situată în miezul creației werneriene.

În timp ce dificultățile României în sfera valorilor de întrebuințare și de piață au devenit extrem de dure, Domnul Pierre Werner privește în adâncurile valorilor spirituale românești, fiind încredințat că datorită lor se va putea stopa tendința seculară perversă care creează opoziții acute între lumea valorilor și lumea prețurilor. Prin contribuția Domniei Sale, împreună cu alți lideri politici și de opinie, s-a ajuns ca, în Luxemburg, România să fie receptată ca un punct de vârf în harta culturală a Europei, și îmi permit să fac această afirmație aici, în bună cunoștință de cauză și în prezența celei mai calificate persoane ce-i poate aprecia exactitatea.

Să amintesc doar că, în 1995, când Luxemburgul a fost capitala culturală a Europei, au avut loc 115 manifestări culturale româno-luxemburgheze sau dedicate României - din care 11 au fost incluse în programul central derulat de comitetul condus de dumneavoastră, doamnă Erna Hennicot Schoepges (și le-am considerat numai pe cele expres menționate și comentate în presa centrală luxemburgheză). Este un miracol cum Eminescu a pătruns adânc în viața familiilor luxemburgheze, româna a început să fie studiată la centrul de limbi din Luxemburg, programele pe care Luxemburgul le girează în zona Sibiului, concertele pe care dumneavoastră le-ați susținut în București și în alte orașe - toate acestea ne atestă nu numai o admirabilă continuitate a unei tradiții multisekulare, dar, de asemenea, în filigran, spiritul consensului ce atinge o sferă superioară, lumea valorilor spirituale.

Iată pe scurt cum interpretez eu nucleul dur al creației werneriene. Mai pe larg, acest subiect îl dezvolt în lucrarea „Pierre Werner - un proiect deschis”, ce va apărea în curând. De asemenea, vă invit la

sesiunea cu aceeași temă în cadrul „seminariilor de doctorat” pe data de 18 decembrie, care va prilejui, ca întotdeauna, schimburi de păreri pe cât de animate, pe atât de binevenite - este de fiecare dată în aceste sesiuni câte o mică victorie a vocației consensului wernerian în lumea ideilor, în speță, în lumea studenților și a doctoranzilor.

Madame la Ministre,

En concluant sur un plan plus personnel, j'ajouterais que pour moi, les presque cinq années durant lesquelles j'ai eu la chance de pouvoir étudier sur lieux le model luxembourgeois représentent une expérience irremplaçable et ceci - d'autant plus que j'ai pu profiter non seulement des conditions de ce fabuleux laboratoire du consensus qui est le Grand Duché, mais également d'un maître à penser, et j'ai nommé Monsieur Pierre Werner.

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, România

Redactori: Rodica FLORESCU, Paula NEACȘU, dr. Aida SARCHIZIAN

Coperta: Nicolae LOGIN

Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN

ISBN 978-973-159-055-4

Apărut: Trim. I 2009